

1 / 80

मे १९७०

विद्यादान

एका लहानशा गावी विष्णुशर्मा नावाचा एक विद्वान ब्राह्मण रहात असे. त्या गावातले लोक अशिक्षित होते. म्हणून विष्णुशर्माने गावकऱ्यांना साक्षर करण्याचे ठरविले. त्याने आपल्याच घरी एक शाळा सुरू केली. जो कोणी त्याच्याकडे येई त्याला तो मन लावून शिकवू लागला. सर्व शिष्य त्याला चांगली गुरुदक्षिणा देऊ लागले. गरीब मुलांना विष्णुशर्मा फुकट तर शिकवीत, त्याच बरोबर त्यांच्या अज्ञानत्वाची व्यवस्थापण तो करून देई.

काही दिवसांनी परमानंद नावाचा एक विद्वान पंडित विष्णुशर्माच्या गुरुकुलाचे दर्शन ऐकून ते पाहण्यासाठी आला. तीन दिवस त्याने विष्णुशर्माचे आतिथ्य स्वीकारले. त्याने, विष्णुशर्माच्या विद्यादानाची पद्धत पाहून विरोध घेतलेली त्या गुरुकुलाला पुष्कळसे धन सहायताच दिले.

महापंडित परमानंद गावात येऊन गेल्यानंतर गावकऱ्यांच्या मनात विष्णुशर्मा-विषयीचा आदरभाव जास्तच वाढला. ते विष्णुशर्माला अधिकाधिक आर्थिक सहाय्य देऊ लागले. त्या पंथाचा उपयोग विष्णुशर्माने आपली काही गरीब विद्यार्थ्यांना विद्यादान देण्याच्या कामी केला. म्हणून जवळपासच्या गावातले गरीब विद्यार्थी विष्णुशर्माच्या गुरुकुलात येऊ लागले.

अशा तऱ्हेने शाळा सज्जतावस्थेत येऊ लागली. त्याच वेळी दुर्दैवाने विष्णुशर्मा आजारी पडून वारला म्हणून शाळा बालू ठेवण्याची सर्व जबाबदारी त्याचा मुलगा देवशर्मा याच्या शिरावर येऊन पडली. देवशर्मा देखील व्यापाऱ्याच्या विद्वान व ईश्वर पंडित होता. परंतु स्वभावाने तो आपापेक्षा निराळा होता. विष्णुशर्माले शाळेची जशी व्यवस्था ठेवली होती ती

देवशर्माला पसंत नव्हती. विष्णुशर्माला पुष्कळ पैसे मिळू लागले होते. पण त्याने त्याचा उपयोग कमी स्वतःच्या सुखसोयीसाठी किंवा संसारसर्वासाठी केला नव्हता, गरीब विद्यार्थ्यांना फुकट शिक्षण व अन्न-वस्त्र देण्याकडे केला होता.

देवशर्माने तसे केले नाही. त्याने काही नवीन नियम सुरू केले. त्यात एक नियम असा होता की प्रत्येक विद्यार्थ्याने एक ठराविक रक्कम गुरुदक्षिणा दिली पाहिजे आणि जेवणाखाणाच्या व कपड्यालत्याचा खर्चपण विद्यार्थ्यानेच दिला पाहिजे.

हे नवे नियम सुरू झाल्यावर गरीब विद्यार्थ्यांनी शाळा सोडली आणि आपापल्या गावी विघ्न बंले. म्हणून विद्यार्थ्यांची संख्या कमी झाली. देवशर्मा शीघ्रतः आईबापांच्या मुलांना चांगले शिकवी आणि कमी पैसे देणाऱ्यांकडे दुर्लक्ष करी. आपल्याला गुरुजी नीट शिकवीत नाहीत हे पाहून गावातले व गावाबाहेरचे पुष्कळसे विद्यार्थी शाळा सोडून आपापल्या घरी निघून गेले. शाळेवरील मुले कमी झालेली पाहून देवशर्मा घाबरला व श्रीमंतांच्या मुलांकडे पण त्याचे पुरेसे लक्ष राहिले नाही. अशा तऱ्हेने एका वर्षाच्या आत शाळा ब्रबल जवळ बंदचपडली. आता देव-

शर्माजवळ शिकणारे चार एक विद्यार्थीच उरले. त्यांच्याकडून मिळणाऱ्या पैशांवर सर्व कुटुंबाचा खर्च निघणे शक्य झाले. त्याने विचार केला त्याच्या उलट सर्व झाले.

त्याच गावी देवशर्मा नावाचा एक गरीब तरुण मनुष्य रहात असे. त्याने लहानपणी विष्णुशर्माजवळच धोडा फार विद्याभ्यास केला होता. तो दिवसभर घेतात काम करी आणि रात्री मुलांना शिकवी. तो मुलांकडून गुरुदक्षिणा घेत नसे. तरी तो मन लावून शिकवी. देवशर्माची शाळा सोडून निघालेले विद्यार्थी रात्री देवशर्माच्या घरी येऊन अभ्यास करू लागले.

देवव्रताची लोकप्रियता पाहून देवशर्मा त्याचा हेवा करू लागला. 'चोराच्या उलट्या बोंबा' म्हणतात तसा ही गावभर सांगत फिरू लागला की देवव्रताला त्याचा हुवा बाटू लागला आहे, म्हणून त्याने एक निराळी शाळा काढली आहे. गरीब ज्ञानात आईबापांना कुसळानून त्यांच्या मुलांना आपल्या घरी शिकवू लागला आहे. सातत्या काम करणाऱ्याला काय शिकविता येणार? 'विहिरीत बसेल हर ना पोह्यात येणार?' त्याने जेवढा विद्याभ्यास केला आहे तेवढाच ना तो शिकविणार! अशा तऱ्हेने देवव्रताच्या विरुद्ध मनाला आले ते हो लोकांना सांगत फिरू लागला. तरीदेखील देवशर्माजवळ शिकायला एकही विद्यार्थी आला नाही.

पुढे काही दिवसांनी लोकांच्या तोंडी देवशर्माला परमानंद लवकरच येणार असल्याची बातमी कळली. तसे ते आले

देखील प्रमुख गावकरी त्यांच्या दर्शनास निवाले. एक दिवस क्षाला दोन दिवस क्षाले. पण देवशर्मा तिसऱ्या दिवशी त्यांच्या दर्शनास गेला परमानंदाचे विद्यादान विषयावर प्रवचन चालू होते. ते म्हणाले- "विद्यादान वनापेक्षेने करता कामा नये. विष्णूशर्मामेने विद्यादान व्याणि जाता देवव्रत करीत असलेले विद्यादान हेच विद्यादान होय! विद्यादान करणारा भनूष्य श्रोतव दानी पुरुषपेक्षा सोर दानी आहे. देवव्रत असाच एक थोर दानी आहे."

परमानंद त्या राखाडून निघून गेल्यावर देवव्रताच्या शाळेत विद्यार्थ्यांची संख्या फारच वाढली. स्थाना भीमंत लोकांकडून पैसे मिळू लागले. त्याने त्या पैसाचा उपयोग आपल्या गुरुप्रमाणे गरीब विद्यार्थ्यांना विद्यादान करण्याच्या कामी केला. थोड्याच दिवसांत गावात एकही मुलगा अशिक्षित राहला नाही.

अज्ञः सुखमादाध्यः सुखतरमादाध्यते विरोधः

ज्ञानलवदुविदग्धं श्रद्धापि नरं न रंजयति ॥ १ ॥

जो अज्ञ म्हणजे जहाजी आहे त्याला सहज समजावून सांगता येते; जो ज्ञानी आहे त्याला तर त्याहून सहज समजावून सांगता येईल. परंतु जो अल्पज्ञान होताच स्वतःचा पक्षित मयजू लागतो अशा जाणसारी समजूत इत्यादी देवव्रत वेंचेल चालू शकणार नाही.

असह्य मणिमुंदरेन्मकरवक्त्रं दंष्ट्रांतरात्;

समुद्रमपि संतरेत् प्रचलद्गमिमांसाकुलं;

भुजङ्गमपि कोपितं शिरसि पुष्पनद्वारयेत्;

न तु प्रतिनिविष्टं मूर्खजनं चित्तमाराधयेत् ॥ २ ॥

गरीब्या शोडालत्या दासात पडलेला मणि (वेडीच) बाहेर काढणे (कदाचित) शक्य होईल! खवळलेल्या समुद्राच्या हाटावरून पोहोत जाऊन (ती समुद्र वेडीच) पार करणे शक्य होईल! संतापलेल्या सापाला सुद्धा फुलासारखे कोक्यात (खोवून) ठेवणे शक्य होईल, परंतु मुर्ख माणसाच्या मनात काय आहे (हे त्याच्या पोटात शिजून गेले) सांगणे अशक्य आहे.

लभेत सिकतासु तैलमपि मलतः पीडयन्;

विब्रेष्य भृगुतृष्णिकासु रुल्लं पिपासादितः;

कदाचिदपि पर्यटन् शयविषाणमासादयेत्;

न तु प्रतिनिविष्टं मूर्खजनं चित्तमाराधयेत् ॥ ३ ॥

वाळूचे कव (जाणोत घालून) खडले वर त्यातून ही (कदाचित) विस निघेल, हुषात म्हणजे तहानेल्हा माणसाची तहान शृंगवळ पिजत ही (कदाचित) बायेव, शय हुडकून पावने घातले तर कदाचित वसाचे शिगवेडीत मिळेल, परंतु मूर्खाच्या मनात काय आहे हे सांगणे शक्य होणार नाही.

धन व सुख

एका गावी एक व्यापारी रहात असे. तो चांगला शिकलासवरलेला होता आणि स्वभावाने पण चांगला होता. त्याने व्यापार करून अलोट पैसा मिळविला होता. व्यापार घंघामुळे त्याला थोडावेळील वेळ इतर गोष्टीकडे लक्ष देण्यास मिळत नसे. एवढेच नव्हेतर वेळेवर खाणेपिणे देखील अशक्य होई. सर्व दिवस हिशोब लिहिण्यात आणि खरेदी विक्रीची कामे करण्यात निघून जाई. कधी कधी घंघाच्या काळजीने त्याला झोपदेखील लागत नसे. घंघातल्या घडनांवर विचार करीत तो रात्रभर जागा राही.

व्यापाऱ्याच्या बायकोला नवऱ्याची काळजी वाटू लागली. ती नवऱ्याला म्हणू— "अहो! तुम्ही रात्रदिवस हत्तीकाळजी का करता? थोडी विश्रांती नको का देहाला?"

व्यापारी आपल्या बायकोची समजूत घाली— "अग! तुला व्यापाराचे काय कळ-

णार? बाधावर स्वारी करून मनाला कधी निश्चितपणा येईल का?"

व्यापाऱ्याच्या शेजारी एक गरीब मनुष्य रहात असे. त्याला मेहनत मजुरी करून जे पार पैसे मिळत तेवढ्यावर त्या गरीब मजुराच्या कुटुंबाचा उदरनिर्वाह चालू नाले. कधी त्याला रिकाम्या हाताने परत यावे लागे तेव्हा नवराबायको काही तक्रार केल्यासिवाय उपाशीच झोपी जाले. बायको त्याला जी भीडभाकर लायला गेली ती खाऊन तो गात बाहेर पडवीत बसे.

तो गरीब माऊ लागला की व्यापाऱ्याला ते आवडत नसे. परंतु त्याची बायको त्याचे गाणे मन लावून ऐके. वा गरिबाला आयुष्यभर जेवडे सुख आहे तेवढे सुख आपल्या जवळ इतके पैसे असून ही आपत्ता नाही याचे तिच्या मनाला फार वाईट वाटे.

एक दिवस तिने आपल्या नवऱ्याला तो गोष्ट सांगितली. व्यापारी हिशोबाच्या वड्या बंद करून म्हणाला— "आपल्यापेक्षा तो जास्त सुखी आहे याचे कारण त्याला कामधंदा नाही. पण त्याचे गाणे एका मिनिटात सो बंद करतो पहा."

"तुम्ही कसे बंद करणार?"

"त्याला पैसे दिले की त्याचे तोंड बंद!"

व्यापाऱ्याची बायको ते उत्तर ऐकून हसली. म्हणाली— "तुम्ही पैसे दिलेत तर तो जास्तच सुखी होईल!"

दुसऱ्या दिवशी उजाडल्याबरोबर त्या व्यापाऱ्याने त्या गरीब माणसाला बोलविले

व म्हणाला— "हे बंधू रे! आम्ही तुझ्या शेजारी राहतो. परंतु कधी आपली गाठभेट नाही. कसे काय ठीक आहे ना?"

"आपल्याजवळ काय लपवायचे आहे? हाडाची काडे केली तरी पोटभर खायला मिळत नाही. पण देव ठेवील तसे रहावयाचे आहे." गरीब मनुष्य म्हणाला.

"तू इतकी मेहनत करतो आहेस पण कधी पोट भरत नाही तुझे. मला नाही हे पहावत. मी तुला पाचशे तोंडे चांदी देतो. तू ते भांडवल म्हणून लावून व्यापार कर. आराधात प्रांतील दिवस तुझे." असे सांगून रक्षा व्यापाऱ्याने त्या गरिबाला

पांचवे तोंडे चांदी दिली. त्या बडल त्या व्यापाऱ्याचे कसे आभार मानावे हे त्या गरिबाला कळेना. तो ती चांदी घेऊन घरी गेला.

तो गरीब दुसऱ्यादिवशी दिवसभर घरीच राहला. रात्रभर या चांदीचे काय करायचे याचा विचार करीत दोघे नदराबायको बसून होते. अनेक तऱ्हेचे विचार करून कोणता धंदा करायचा हे ते ठरवू शकले नाहीत. रात्री खायला-प्यायला पण त्यांना सुचले नाही. जेवणाला उशीर झाला होता, पण त्यांना भूकपण लागली नव्हती. जेवण पण जाईना. त्या दिवशी रात्री त्याला गाणेबिणे पण सुचले नाही.

रात्रभर त्याला झोप आली नाही. या कुशीवरून त्या कुशीवर वळत त्याने रात्र काढली. सकाळी उठल्यावर प्रथम सर्व चांदी जागेवर आहे की नाही त्याने जाऊन पाहिले.

असेच तीन दिवस गेले. गरिबाच्या मकान जणुकाही एकदम प्रकाश पडला. तो ती चांदी घेऊन त्या क्षीर्णत व्यापाऱ्याच्या घरी गेला.

व्यापाऱ्याने त्याला पाहताच विचारले—
"काय रे दुबा! ठीक आहे ना सर्व! पंशाचे काय करणार, काही ठरविलेस की नाही?"

"हो ठरविले शेटजी! आपण आपली ही चांदी ठेवून घ्या! मी आपले हे उपकार जन्मभर विसरणार नाही." असे सांगून त्याने सर्व चांदी व्यापाऱ्यासमोर ठेवली व काही बोलल्याशिवाय घरी निघून गेला.

तीन दिवसानंतर तो पुन्हा कामावर गेला. त्याला हलकें वाटले. त्या दिवशी रात्री पुन्हा तो आपली एक तारी घेऊन आनंदाने शांत बसला. व्यापाऱ्याची बायको गाणे ऐकत विचार करू लागली—हे सुख आपल्या नशिबी कधी बईल का? विचार करीत असता तिच्या डोळ्यातून नकळत दोन टिपे गळली.

पडकीं दुकळ

[२७]

[दुष्मिक बेटावरच्या वाटेवर फिखीमुख वगैरे जंगलाला भेटले. जंगलाने फिखीमुखना सोनिले की पुजारी त्यांना ठार करण्याच्या प्रयत्नात होता. पण तो त्यांच्या हातातून निसटून गेला. पुर्वोक्त शास्त्रावर सर्व निघाले. एका बेटाच्या मळगावर त्यांना पुज्याच्याची नांव विसली. बिकमने पुज्याच्यावर बाण सोडले पुढे—]

बिकमनेसरीचा बाण पुज्याच्याला लागलाच नाही. एकडेच मन्हेतर त्याचे बाण त्याच्या नावेला शुद्धा लागले नाहीत, त्या भयंकर महासर्पाने पुज्याच्याच्या एका सांघी-बाण्या गिळले. त्यामुळे त्याने पोट भरले होते, म्हणून त्याची गती थोडी बंद पडली. तो महासर्प एका जागी थोडा वेळ थांबून व आपली कडा बर करून चारी बाजूला पाहू लागला.

त्या भयंकर महासर्पाच्या वृन्टीमांड होण्याच्या हेतूने फिखीमुख आपल्या सांघी-बाणांसह शेजारच्या झाडीत जाऊन लपला. फिखीमुख लाळ कुण्याच्या पाठीवर तो ओरडू नये यासाठी हळू हळू हात फिरवू लागला. तो महासर्प आपल्या नावा बुडवून तर टाकणार नाही ना, ही मीती पण त्यांना वाटू लागली. एसे झाले तर त्यात घोषा आहे. त्यांना त्या निर्जन बेटावर अडकून रहावे लागेल.

"चांदीचा"

Fullscreen

127

20 / 80

ज्या बाजूला महासर्प येवला होता त्या बाजूने न जाता शिखीमुख व त्याचे साथी-वार हुसच्याच वाटेने निघाले. म्हणून त्यांना महासर्पाची भीती उरली नाही. पण असेच एकाचे दुसरे निवाणू तर घेऊन राहिले वाटेत! अशी दुसरी भीती त्यांना वाटू लागली होती.

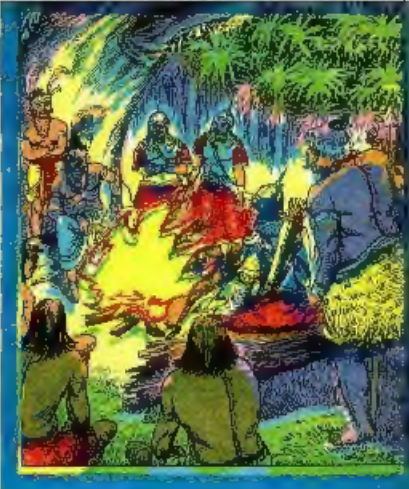
मावा निघण्यापूर्वी शिखीमुख आपल्या इतर साथीदारांना म्हणाला-“बृश्चिक द्वीपावर पोचण्यापूर्वी आपल्यावर अनेक संकटे येणार आहेत हे तुम्हांला आता-पर्यंतच्या अनुभवावरून कळलेच असेल. मी व ब्रिक्क दोघांना बृश्चिक द्वीपावर पोचविलेच लागला. म्हणून तुमच्यापैकी कोणाला मागे स्वतःचा जीव धोक्यात न घालता याच वेळावर रहावयाचे बरेल तर सला तरी त्यात हरकत वाटत नाही. स्वतः विचार करून आनंदाने याच वेळावर विखांडी घ्यावी. आम्ही परत जातांना वाटेवर त्यांना बरोबर घेऊन जाऊ. परत येईपर्यंत लागणारे आरुपदार्थ त्यांच्यासाठी ठेवून जाऊ.”

शिखीमुख म्हणाला ते ऐकून सर्व जणच झाले. नांगसोम, अजित, बोरवड एवढेच नव्हे तर जांगलासह सर्व काय वाटेत ते

संकेत ओढवले तरी त्याला तोंड वायला तयार झाले. सर्व म्हणाले, बृश्चिकद्वीप पाहल्याशिवाय आम्ही परत येयला तयार नाही. जांगला असे ही म्हणाला-“तो बुध्द पुत्राची ठार झालेला पाहण्याशिवाय माझ्या मनाचे समाधान होणार नाही.” त्याला एकट्याने बृश्चिकद्वीपावर जावे लागले व त्या प्रयत्नात मरण झाले तरी झालेच, असे जांगलाने स्पष्ट सांगितले.

आपल्या सर्व साथीदारांचे साहस व दृढ निश्चय पाहून शिखीमुखाला पण अर्थातच बरे वाटले. त्यांच्या नावा पुढे निघाल्या. पाठला बारा मिळाळा. म्हणून त्यांनी शिष्टे उभारली. त्यांच्या पूर्वी निघालेल्या पुत्राच्या नावा कोठे दिसतात का, हे त्यांनी लक्षपूर्वक पाहिले. परंतु त्यांना त्या दिसल्या नाहीत. सूर्यास्ताची वेळ झोळ लागली. कालोसात पुढे जाणे धोक्याचे होते. शिखी-मुखच्या सूचनेवरून नावा एका व्हानशा वेडाजवळ आणण्यात आल्या आणि त्यांच्या दोघ्या काठावरच्या झाडांना बांधून ठेवण्यात आल्या. जवळच सैपाकाच्या तबारीला सर्व लागले.

सैपाक झाल्यावर सर्व खावला बसले. प्रहर रात्र उलटून गेली. त्या वेळावर

महारीसुसरी किंवा वाण्यातले इतर प्राणी विसले नाहीत. परंतु आठवण पक्षांची किलबिलाटच नव्हे तर ओरडणे चालू होते. कारण ते वाण्यातल्या माशांवर जगणारे पक्षी होते. तेव्हा तिथिचतपणे कोणाळा झोन देणे तर शक्यच नव्हते. म्हणून लहान मोठ्या शेकोट्या घेऊन त्यांच्या चारी बाजूला सर्व गण मारीत बसले. लाट-बरोबर डोलणाऱ्या नावा त्यांना दुसरे भुतासारख्या वाटल्या. पाळी पाळीने सर्वांनी पाहून वायना नंतर झोपायचे ठरले. मध्य रात्र उलटल्यावर प्रांगसोमची पाहण वेण्याची पाळी होती.

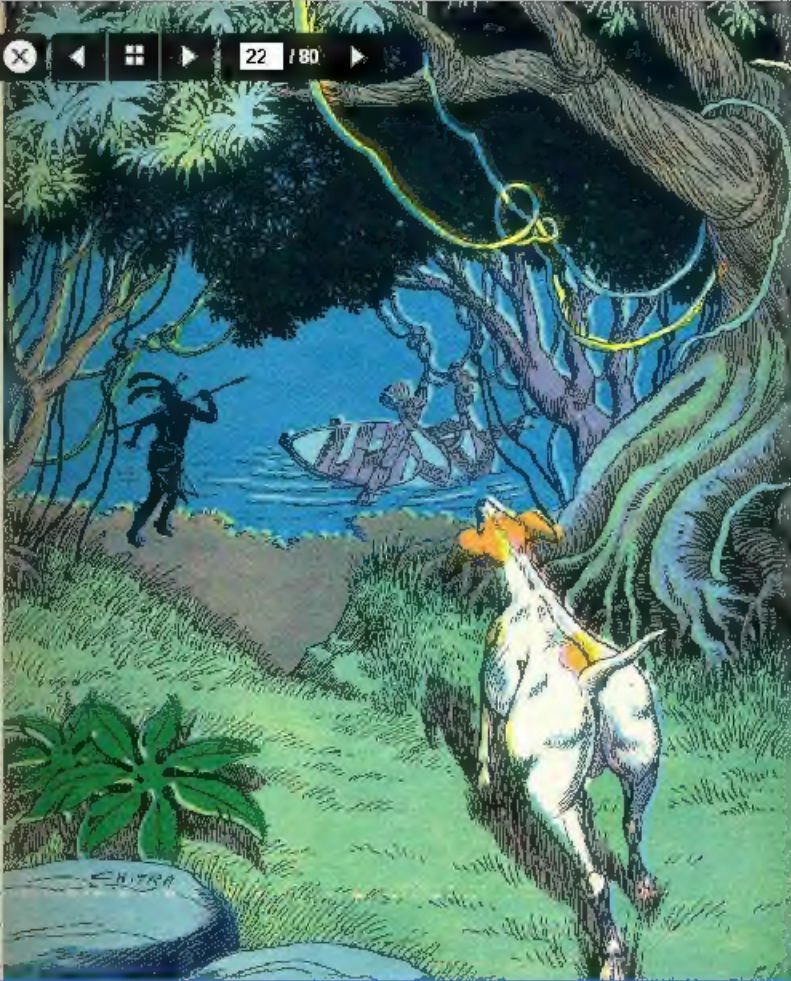
बांदोया

व कुसुम्या नावेपासून दूर दूर सरकू लागल्याचे स्पष्ट दिसले.

नांगसोमने लालकुश्याच्या पाठीवर हळुवारपणे दो भुंकू नकोस अरं का, हे मुचविण्यासाठीच जणूकाही हात फिरविला. नंतर आला घट्ट हातात धरला व माचराच्या पावलावर चाली घातून नावांजवळ गेला. त्याला नावा एकाबाजूला पुन्हा पुन्हा वाकत असल्याचे दिसले. प्रथम त्याला वाटले की मगरीमुसरी नावेजवळ आल्या असतील, पण पाण्यात त्यामुळ लहान लहान लाटा उत्पन्न न्यायला हव्या होत्या, परंतु त्या पैकी काहीच ते झालेले पाहून त्याला संशय आला, शत्रू नावा पळवून नेण्याचा किंवा नावांना शोक पाहून ठेवण्याचा प्रयत्न तर करीत नसेल?

नांगसोमने कुश्याला बाहेर किनाऱ्यावर रहायला खूण केली आणि स्वतः पाण्यात उतरला. तो नावांजवळ गेला आणि चटकन नावेत पाय टाकला. लगेच नाव खोलू लागली व नावे खालून एक काळी आकृती बाहेर आली. चांदण्याच्या मंद प्रकाशात देखील दोघांनी परस्पराना ओळखले. अणार्घत नांगसोमने आपल्या भाला त्या काळ्या आकृतीवर फेकला त्याच वेळी

नांगसोम भाला घेऊन एकदा नावा पाहून आला आणि पुन्हा शेकोटीजवळ बसला. पक्ष्यांचे भयंकर आवाज त्याला नकोसे वाटत होते. एक जांघई घेऊन त्याने कुश्याच्या तोंडावर व पाठीवर घेमाने हात फिरवला.

कुश्याची नजर अचानक नावांच्या बाजूला वळली आणि चटवशी तो वभा राहून त्या बाजूला प्रथम नुसता गुरगुरत राहली व नंतर भुंकू लागला. कुशा हुशार आहे, काही सोका आहे, हे नांगसोमने ओळखले. कुशा त्या बाजूला भुंकत निघाला सद्धा. नांगसोमला एक नाव हळू लागल्याचे

पाठीत फिरलेला भाला तसाच होता. तो कण्ठत होता. अजितच्या हातातली मशाल येऊन शिखीने शत्रूला ज्वळत जाऊन पाहिले. तो शबरवस्तीबरोबर छोटपाट करणाऱ्या टोळीतलाच एक जण होता. त्या टोळीतले दोघे तिघे पुजाऱ्याबरोबर बोलमरा आलेच होते.

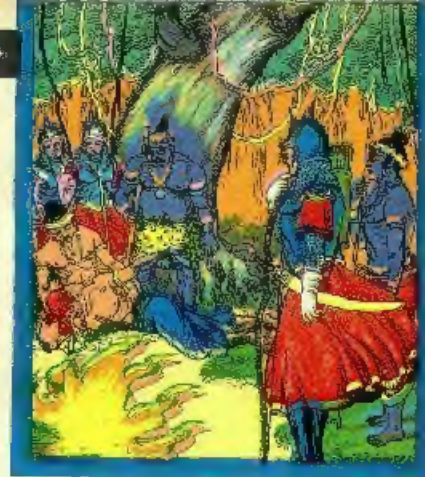
नांगसोमने जवळ प्रसंग थोडक्यात वर्णन करून सांगितला. शिखीमुख शत्रूला म्हणाला—
“तुला तुझ्या कर्मांचे फळ मिळाले. आता जागव्याचा अशा सोडून दे. मरणापूर्वी एवढेच सांग, नावेला ओक पाडण्यासाठी तू आला होतास की नाही? आणि तो पुजारी कोठे आहे? कोणत्या बेटावर आहे? खरे काय ते सांग, नाही तर तुला भाल्याने टोचून टोचून ठार करू.”

शत्रू मोठी कळ आस्थाने एकदम मोठ्याने किकाळी कोडल्यासारखा ओरडला. पहिल्या प्रस्नाचे त्याने झोकाराखी मान हलवून उत्तर दिले आणि एका बेटाकडे बोट दाखवून दुसऱ्या प्रस्नाचे उत्तर दिले. तेव्हा शिखीमुखने नांगसोमला हळूच भाला काढून तो बांचतो का पहायला सांगितले. परंतु भाला काढल्याबरोबर विचारां गतमाण झाला.

“शिखी! आपला पाडलाग त्या कुपट पुजाऱ्याने मोलभरा मावापर्यंत केला आणि वृश्चिक द्वीपापर्यंत तो आपला पिन्ळा पुरवणार आहे से दिसते.” विक्रमकेसरी म्हणाला.

“गुप्ता पाठलाग केला तरी हरकत नाही, वाटेत आपल्याला बुडवून किंवा हत्तर तऱ्हेने ठार करण्याचा पण त्याचा प्रयत्न आहे. आपल्या नावा वाटेत बुडाल्या तर हुकडच्या किर्तन बेटावर आपण उपाशी राहू किंवा कांडव्या कॉल्ह्यांच्या तोंडी आपल्याला मरण येईल. आता या पुढे या नारांचे रक्षण पण आपणां सर्वांना जिव्हा पलीकडे करावे लागणार.” शिखीमुख म्हणाला.

काळोल्या रात्रीच त्या बेटावर जाऊन पुजाऱ्याचा सेवक करणे सोपे होईल हे नांगसोमने सुचविले. पण शिखीमुखला तो संस्कार पडला नाही. म्हणाला—“तो आपला मुसंपणा ठरेल. झाडावरून किंवा झाडाआड लपून त्यांनी आपल्यावर वाणांचामारी सुरू केली तर? नाही, त्यात धोका आहे. आपण जास्त जमस्त सावधगिरी बाळगली पाहिजे. पुजारी लढाई आणि वस्ताद आहे तो आपल्याला पकडण्यासाठी व ठार

करण्यासाठी केव्हा, कोठून व कसे जाळे टाकील, हे सांगणे कठीण आहे. वृश्चिक द्वीपावर पोचण्यापूर्वी आपल्याला ठार करता आले तर त्याला एकट्याला वृश्चिक द्वीपावरचा ठेवा मिळेल. त्या साठी त्याचा हा प्रयत्न चालू आहे. ताडपत्रे त्याच्या हातात आहेत. आपला काटा दूर करता आला तर तो त्याला हत्ता आहे. म्हणून आपण डोळ्यात तेल चालूच सतत सावध राहू पाहिजे.”

जरलेली रात्र निबिघ्न पार पडली. उज्याडल्याबरोबर पुढच्या प्रवासाची सर्वांनी तयारी केली. त्या भूत शत्रूने सांगितल्या-

पाण्यातल्या व्यक्तीने पण आपला भाला नांगसोमवर फेकला. सुदैवाने तो भाला नांगसोमला लागला नाही. नावेच्या कडेली जाऊन लागला. परंतु नांगसोमने मारलेला भाला मात्र त्या व्यक्तीच्या पाठीत जाऊन रतला. शत्रू जोराने ओरडला. लगेच नांगसोमने पाण्यात उडी टाकली व शत्रूला पाण्याबाहेर ओढीत मोठ्याने ओरडला—
“शत्रू! शत्रू!”

तो आवाज ऐकून शिखीमुख वगैरे लाडकन उठून उभे राहले व नांगसोमच्या मदतीला धावले. तोपर्यंत नांगसोम शत्रूला बाहेर ओढून घेऊन आला होता. शत्रूच्या

प्रमाने ते त्या बेटावर जाऊन उतरले. नराच सोम केल्यावर त्यांना रात्री वेढवून विझत आलेल्या बोकोट्या दिसल्या. परंतु सगळे बळवांस कोठे लपवता, पहाटेच ते लोक पुढे निघून गेले जसावेत असे शिखी-पुत्राचा वाटणे.

त्यानंतर चार दिवस लागोपाठ लहान मोठ्या बेटांवर मुक्काम करीत ते पुढे गेले. पाचव्या दिवशी संध्याकाळी ते एका मोठ्या बेटावजीव पोचले. त्या बेटावर डोंगर व मोठमोठी जंभ आले होती. परंतु त्यांना वाटेस कोठे ही पुजाऱ्याच्या नावा दिसल्या नाहीत किंवा त्या मोठ्या बेटाच्या किनाऱ्यावर पच कुटीत पडल्या नाहीत.

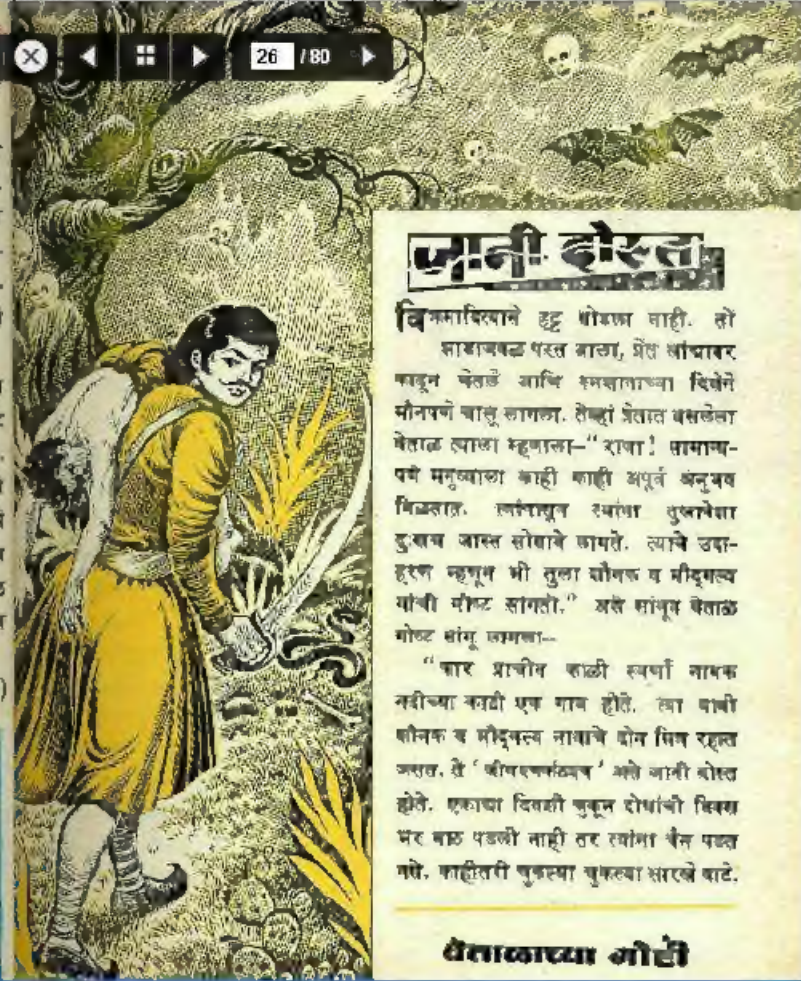
नांगसोम म्हणाला की त्यांच्या जाती-तल्या लोकांच्या तोंडी बुध्दिक बेटाचे जे वर्णम त्याने ऐकले होते तेच ते बेट आहे. ते ऐकून शिखीमुख व भिक्कवैसरीला परामर्श

दिला. त्यांना नावा किनाऱ्याला नथ्याचे डरविले.

थोड्याच वेळात नावा किनाऱ्याला जाऊन लागल्या. सधे किनाऱ्यावर उतरले. सूर्यास्ताची वेळ होती. बुध्दिक डीन कसे आहे हे जरा पाहून प्यावे, यासाठी भिक्क व शिखीमुख एका टेकडी-वर बसले. बाकी लोक नावा होत्या तेथे जावले.

दोघे जंभ टेकडीच्या टोकाला जाऊन चारी बाजूला पाहू लागले. त्यांना दूर एक सर्वात जंभ डोंगराचे शिखर दिसले. ते पाहून ते परत फिरले तेव्हा त्यांची कुटी एका कुसव्या टेकडीवर पडली. तेथे त्यांना जे दिसले ते पाहून दोघे चकचक झाले. त्यांना एक जुनाट पडके देऊळ जीर्णवस्थेत दिसले. दोघे आश्चर्याने व आनंदाने परस्परांकडे पाहू लागले.

(पुढील गोष्ट पुढील जंकी)

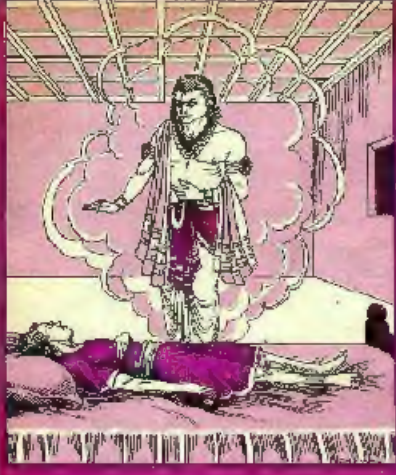

जानी दोस्त

विक्कवैसरीने हट्ट धोडण नाही. तो साडाचवट परत आला, प्रेत बांधावर काढून घेतले आणि समजाणाऱ्या दिवेने मोनपणे चालू लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—“रावा! सामान्य-पणे मनुष्याला काही काही अपूर्व अनुभव मिळतात. लक्षातून त्यांचा तुला नेसा तुलाच जास्त सोबावे कायते. त्याचे उदा-हरण म्हणून मी तुला सोनक व मीदुसव यांची गोष्ट सांगतो.” असे सांगून वेताळ मोठे हांगू लागला—

“चार प्राचीन काळी स्वर्णा नाथक नदीच्या काठी एक गाव होते. त्या गावी सोनक व मीदुसव नावाचे दोन मित्र रहत असत. ते ‘जीवदण्डवच’ असे ज्ञानी दोस्त होते. एकादा दिवशी कुकून दोघांची विरग भर बळ पडली नाही तर त्यांना पैल पडत गेले. काहीतरी चुकल्या चुकल्या सारखे वाटे.

वेताळाच्या गोष्टी

एके दिवशी अचानक मोदल्य मरण पावला. शौनक आपल्या मित्राच्या प्रेताला मिठी मारून मोठमोठ्याने रडू लागला. तिचा जीवांनी मिळून त्याला दूर केले, पण तो तसाच रडत बसून राहला.

मित्राच्या मृत्युमुळे शौनकला कोणत्याही कामात उत्साह वाटत नाहीसा झाला. त्याला त्याचे पुढील आयुष्य अंधकारमय भासू लागले. अमिष्टा सारखा तो करू लागला.

एक दिवशी शौनकला रात्री स्वप्न पडले. त्याला स्वप्नात त्याचा मित्र मोदल्य दिसला. त्याच्या सदांसाठी देवासारखे

वस्त्रालंकार होते. तो शौनकला म्हणाला— "मित्रा! यमलोकात माझी चांगल्या पदावर नेमणूक झाली आहे. मला पुष्कळ अधिकार समोव्या कपेने मिळाले आहेत. म्हणून आपण रोज तसे भेटावयाचे झाल्यास मी त्याची व्यवस्था करून देवली जाई. पण झोपण्यापूर्वी मी खांगलो तो मंत्र म्हणालास तर झोपल्यावर तुला यमलोकात निहार करता येईल व झोप मोडण्यापूर्वी परत मृत्युलोकात येता येईल." असे सांगून त्याने शौनकला एक मंत्र सांगितले. शौनकला परमानंद झाला.

दुसऱ्या दिवशी शौनकची झोप मोडली तेव्हा त्याला हलके हलकेसे वाटले. त्याला रात्री जे स्वप्न पडले होते ते खरे व्हावे अशी तो मनोमन देवाजकळ प्रार्थना करू लागला. रात्री त्याचे झोपण्यापूर्वी तो मंत्र म्हटला. त्यानंतर थोड्या वेळाने तो यमलोकात पोचला. मोदल्य शौनकला भेटावला सामोरा आला आणि त्याला बोलवून बसवून घेला. दोघे बराच वेळ गप्पा मारीत बसले. किती वेळ झाला सोपानेकी कोणाळाने कळले नाही. परंतु शौनकची झोप मोडली तेव्हा तो आपल्याच घरात अंधकारावर होता.

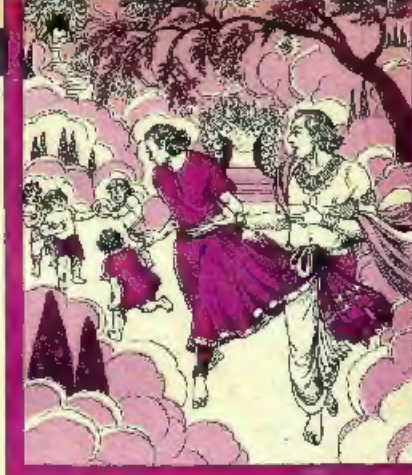
चांदोबा

त्या दिवसापासून रोज झोपण्यापूर्वी शौनक तो मंत्र म्हणू लागला. तो रोज यमलोकी जाई आणि मोदल्यबरोबर गप्पा सोडीत स्वतःचे दुःख विसरून जाई.

एक दिवशी रात्री शौनकच्या कुडीत त्याचा पाच वर्षांचा नातू पण झोपला. आठोरा मंत्र म्हणू लागलेसे पाहून स्थाने तो मंत्र लक्षपूर्वक ऐकला आणि म्हटला. शौनकने यमलोकात नातवाला पण आलेला पाहिले व शौनक पावसून गेला. परंतु मुलगा मात्र बोवावेचीच पावरलेला विषय नव्हता. एका आघी मुळे खेळत असलेली पाहून तो त्याच्याबरोबर खेळू लागला.

आपल्या नातवाला इतर मुलांबरोबर खेळत असलेला पाहून शौनकच्या मनाचे समाधान झाले. तो नियम नियमाप्रमाणे मोदल्यशी गप्पात रंगून गेला. पण सकाळी शौनकला अंधकारावर नातवाचे मिर्जीव शरीर मात्र दिसले. यमलोकातून शौनक जिवंत परत आला, पण त्याचा नातू तेथेच राहला. दुसरा दिवशी रात्र होईपर्यंत त्याला काही करता आले नाही. दिवसभर तो काळजी करीत बसला होता.

घरातली इतर मंडळी मुलगा येलेला पाहून मोठमोठ्याने रडू लागली.

तेव्हा मोदल्य म्हणाला— "तुम्ही पावसून नका, उद्या सकाळपर्यंत तो पुन्हा उठून हिडू फिरू लागेल." सर्वांना शंका वाटू लागली की मातवाच्या घरगुला कारण शौनकच असला पाहिजे.

शौनकला तो दिवस एका युगासारखा वाटला. रात्री झोपल्याबरोबर शौनकने मंत्र म्हटला व यमलोकात पोचताना तो आपल्या मित्राला म्हणाला— "काळं माझ्याबरोबर माझा नातूपण यमलोकात आला होता. तो येथेच राहला आहे. त्याला हुडकून काढ." "मी त्याला कोठे पोचू न्ना! हे तर अशक्य आहे." मोदल्य म्हणाला.

बांदोबा

“का, वसन्त का म्हणतोस? मरणा कोठे असा नाहीसा होईल का? माझ्या नातवाचा शोध लावल्याशिवाय मला ययून परत जाऊ शकणार नाही. माझा ओव सडा तरी चालेल, पण मला परत जाऊ शकणार नाही. परत जाईन तर मी आपल्या नातवाला बरोबर घेऊनच जाईन.” शौनिक म्हणाला.

“जन्म मरणाचा हिशोब लिहिणाऱ्या चित्रगुप्ताकडे गेल्यास आपल्याला तुझा नातू कोठे वाहे हे कळेल तर मग नव आपण चित्रगुप्ताच्या कचेरीत जाऊ या.” मौद्गल्य म्हणाला.

चित्रगुप्ताकडे पुष्कळ वेळा व चोपड्या होत्या. जराच वेळ तपासून पाहल्यानंतर मुलाचा शोध लागला.

मौद्गल्य म्हणाला—“बाप रे बाप! किती त्रास झाला, पण तुझ्या नातवाचा परत शोधला. तुला शिरोक्षर माध्यमान आले. तुझ्या शोकाच्या गावी एक हुकरीण आज रात्री बिईल. तिला तेरा पिल्ले होतील. एका पिल्लाच्या बाबत पाहिले डग असले. तोंड तुझा नातू.” मौद्गल्य म्हणाला.

‘मला तू भाग्यवान म्हणतस! मनुष्याला हुकराच्या पोटी जन्म घ्यावा लागला म्हणजे त्यान काही तरी मोठे पाप केले असले पाहिजे असे आपण मानतो.’ शौनिक जवळ होऊन म्हणाला.

“माझ्या म्हणण्याचा अर्थ असा आहे की तू उजाडवाच त्या गावी जा. हुकराच्या त्या पोटात शिर कर, म्हणजे तुला नातू जिवंत होईल.” मौद्गल्य म्हणाला.

शोड्या वेळाने मौद्गल्यची शोप मोडली त्याने शोकाच्या गावी जाऊन व्यालल्या हुकराच्या शोध काढला. तिची पिल्ले मोजून पाहिली. पाहता डग असलेले पिल्ले विकत घेतले व त्याला तेलत्या नेथ

दार वळत घरी परत आला. त्याला घरी आल्यावर त्याचा नातू नेहमीसारखा जराच खेळ उड्या मारीत असलेला पाहून आश्चर्य वाटले व कुमालीचा आनंद वाटला. परंतु त्यानंतर त्याने पुन्हा यमलोकाला जाण्याचे नाव काढले नाही आणि आपल्या जमी दोस्ताला भेटण्यासाठी त्याचा ओव ही तळमळला नाही.

अथवर शोड सांगून वेताळ म्हणाला— ‘राजा! माझ्या मनात एक शंका आहे. शौनिकने अनेक वेळा यमलोकाची यात्रा केली व शोडची यात्रा केली ही त्याचे नुकसान झाले नाही झाला तो कायदाच झाला. मग त्याने आपल्या जमी दोस्ताला भेटण्याचा विचार मनातून काढून काढला? या प्रश्नाचे उत्तर माहित असून तु दिले नाहीस तर तुला परिणाम माहीतच आहे. तुझ्या डोक्याची शंभर छकले होऊन तुझ्याच पायांवर लाडू कायलील.’

त्यावर विक्रमादित्य म्हणाला—“शौनिकचा नातू यमलोकाची यात्रा न त्याचा जन्म एका हुकराच्या पोटी झाला त्याबद्दल मौद्गल्य मुळीच जबाबदार नव्हता. शौनिकचे मित्रांमधील प्रेम कमी झालेला दुसरे कारण झाले असावे. हे कारण म्हणजे यमलोकातला एक अधिकारी असून ही मौद्गल्याचा मानवा संबंधी दृष्टिकोन बदलला हे होय.

जन्म व मृत्यू हाण व उत्तम लोकांना नीच प्राण्यांच्या पोटी जन्म घ्यावा कारणे मौद्गल्यला समान्य वाटल्या गोष्टी. परंतु शौनिकच्या मनातला मानवधर्म जिवंत होता. दोघा मित्रांच्या मग: स्थितीत ज अंतर पडले ते शौनिकला त्याच्या नातवाच्या मृत्यूनंतरच कळले. त्यानंतर दोघांच्या मैत्रीचा वाटा कुठला असल्यास नवले नाही.”

अशा तऱ्हेने राजाचे मौनरंग होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला आणि इगडाळा जाऊन लोवकळू जंगलाला (कल्पित)

उन्हाळ्याचे निवस होते. जंगलातल्या एका तळवान फाजी प्यायला भूक तिहु व एक रावटी हुस्कर बोबे जवळ जवळ एकाच वेळी येऊन पोचले. हुस्कर बोबे आधी आले आणि आल्याबरोबर पाणी पिऊ लागले. परंतु सिहाने त्याचा बाजूला झळझले व म्हणाला-“मी आपली तहान भागवून घेतो मग तू पाणी पी”

“मी रहिल्याने जालो, म्हणून मी प्याल्यावर तू पी” हुस्कर म्हणाले.

“मी म्हणतो हे ऐकले नाहीस तर तुला साऱ्या पंथांचा उदास सडून करावा वामेल” सिंह म्हणाला

“मी आपल्या सुळ्यांनी तुझं पोट फाडून टाकीन खबरदार !” हुस्कर म्हणाले.

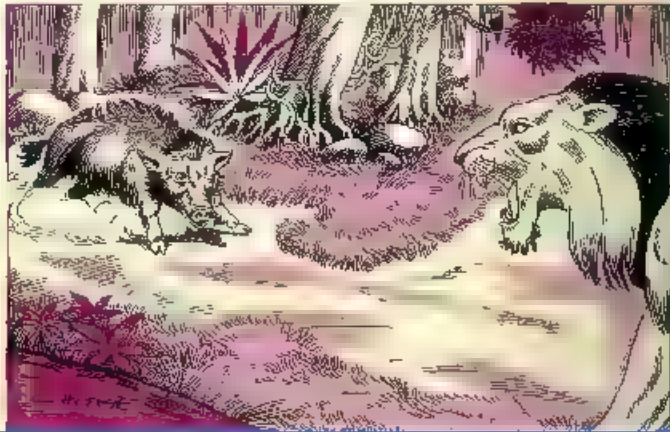
दोघांची हंण सुळ झाली

इतक्यात झाडांवर पक्ष्यांच्या पंथांचे फटकडणे ऐकू आले. सिहाने वर टोके करून पाहिले. पिछाडे पडिल्याने कांफ भरली आणि वाड पहात बसली होती

“आपण व्याप कां मोजावचे ?” सिंह म्हणाला

“मी कोठे नाही म्हणालो ?” हुस्कराने विचारले

थोडो रावटी स्वतःचे एकाच वेळी ललाचाने पाणी पिऊन आपल्या वाटेने निघून गेली

कपटी काजी

फार जुनी गोष्ट आहे. यशनी नगरी सुलतान महमद याची राजवट चालू होती. एक दिवशी एक व्यापारी हिंदुस्थानच्या वाटेवर गझनी येथे उतरला. ते शहर त्याला फार पसंत पडले. म्हणून त्याने तेथेच राहून व्यापार करण्याचे ठरविले. व्यापाराने त्याला खूप फायदा झाला. तेव्हा त्याने एका सुंदर मुलीशी लग्न केले आणि ऐश आरामात राहू लागला.

त्याचा व्यापार उत्तरोत्तर वाढतच गेला. तो हिंदुस्थानात माल पाठवी. त्याला व्यापाराच्या कामाने हिंदुस्थानात जावे लागले. व्यापाऱ्याने विचार केला की आपल्याला हिंदुस्थानात कमीत कमी एक वर्ष तरी रहावे लागणारं. बायकोला भावाने कडे ठेवून जाण्यासारखा जवळचा नातेवाईक कोणी नव्हता. पण गावात एक काजी

साहेब होते. लोक त्याला सदाचारी म्हणून फार मान देत. म्हणून व्यापारी त्याच्याकडे जाऊन म्हणाला-“काजी साहेब ! मी व्यापाराच्या कामाने परदेशी जात आहे. बायकोला बरोबर घेऊन जाणे कठीण वाटते. म्हणून मी परत येईपर्यंत कुटुंबाला आपल्या आश्रयात सोडून जावे म्हणतो. खर्चासाठी जी रक्कम लागेल ती मी आगाऊ देऊन देवतो.”

काजी त्या मोष्टीस कबूल झाला. व्यापारी बायकोला काजीच्या आश्रयासाठी सोडून परदेशी निघून गेला.

व्यापाऱ्याच्या बायकोने ईश्वर शिंतनास काजीच्या घरी एक वर्ष काढले. परंतु काजीने तिला एकदम छान पाहून घेतले. तिचे सौंदर्य पाहून काजी बकित झाला. त्याने व्यापाऱ्याच्या बायकोला फसविण्याचा विचार केला.

एक दिवशी काजीची बायको व्यापाऱ्याच्या बायकोला घरात लक्ष ठेवायला सांगून कोठे तरी निघून गेली. ती पोष्ट काजीला कळली. म्हणून तो बायको निघून गेल्याचे कळल्याबरोबर नेहमीच्यापेक्षा लवकर घरी परत आला व सरळ व्यापाऱ्याची बायको ज्या सोलीवर रहात असे त्या सोलीत गेला व म्हणाला—“बायकर्मिणायून मी किती धूर पळतो हे सर्व जगाला माहीत आहे. मग तू पड्या आड कां बसतेस?”

काजी म्हणाला हे ऐकून व्यापाऱ्याच्या बायकोला काजीसमोर जायला घोर आला तिनं जेबायला तांड वाडून ठेवले व

खोलीत जाऊन बसली. तंन्हा काजीन भूल घेणारे जीवष अन्नात मिळवून घेऊन दिले. नंतर व्यापाऱ्याच्या बायकोला बोलावून म्हणाला—“तू मला एकट्याला खायला वाडून निघून गेलीस. एकट्याने जेवणे हे एक मोठे पाप आहे. सै पाप लागू नये यासाठी चार घास तू देखील खा

बापल्या आश्रमदाया काजीच्या इच्छे विरुद्ध काही करणे बरोबर नाही असा विचार करून व्यापाऱ्याच्या बायकोने चार घास खाल्ले आणि जीवषाचा परिणाम झाल्यामुळे ती बसूद्ध होऊन पडली.

ठीक त्याच वेळी क्रौणो तरी दाराची कडी बाजविली. काजी धावतला त्यान व्यापाऱ्याच्या बायकोला एका शंठ्या कपटास नेऊन उमळे व चार बंध केले.

घराचे दार उघडल्याबरोबर काजीची बायको थुलाना घेऊन घरात आली. काजी तिला पाहल्याबरोबर रागान विचार लागला—“कोठे गेली होतीस?”

“कां? मी व्यापाऱ्याच्या बायकोला लक्ष ठेवायला सांगून गेले होते. ती नव्हती का?” काजीच्या बायकोने विचारले.

“मी वेळून बोन तस होत आले घरात कोणी नाही परक्या माणसावर घर

जातोय

दाखून जाणं बसत का? काही काणी उचलून नेले तर कोण जवानवार?” काजी बायकोला रमावला.

ते ऐकून काजीची बायको व मुले वकितव झाली. त्यांचे श्रीलण धालू होते. नेमका त्याच वेळी व्यापारी परदेशातून परत आला. हिदुस्थानातून तो त्याच दिवशी परतला होता.

व्यापारी काजीला म्हणाला—“मी बायकोला घेऊन जायला आलो आहे. तुम्ही इतके दिवस तिला आश्रय दिलात त्याबद्दल मी फार फार आभारी आहे.

‘तुम्ही बायको कोणाला काही सांगितल्याशिवाय घराबाहेर कोठे तरी निघून गेली.’ काजी म्हणाला.

‘काजी साहेब! धट्टा करता जाहा, हे मला कळते. बोलवा तिला मला कामे पण पुष्कळ आहेत.’ व्यापारी म्हणाला.

मी धट्टा नाही करित. तुमची बायको घरात नाही ती कोठे गेली मला माहीत नाही.’ काजी म्हणाला.

‘माझी बायको घर सोडून कोठे बाहेर जाणं शक्यच नाही!’ व्यापारी म्हणाला. काजी रागाचा आग्र आणून म्हणाला—‘तू एक महा मूर्ख दिसतो आहेस! खरे

वाटत नसेल तर मग जा घरात आणि पहा कोठे आहे तुमही बायको ती "

व्यापारी बरात कसा जाणार? त्याने सगळं सुलतानाकडे आवलं गन्हाय गेले.

सुलतानाने काजीला बोलावून जवळशी केली काजी सुलतानाला म्हणाला- "आज तीन महिने झाले, या व्यापाऱ्याची बायको कोणाला काही हांगितल्याशिवाय घराबाहेर निघून गेली पुष्कळ शोध काढला पण कोठे सापडली नाही."

"माझी बायको असे कधी करणंच शक्य नाही काजी साहेब क्षण खोटे बोलत आहेत " व्यापारी म्हणाला.

सुलतानाने काजी साहेबांना त्यांचे म्हणणे खरे असल्याबद्दल हाकीपुरावा द्यायला सांगितले काजी साहेबाना राजा-रज्या काही शरीख लोकांना पैसे वाळून छोटी साक्ष द्यायला तयार करून आणले. त्या सर्व साक्षीवारांनी काजीनं शिकवल्या प्रमाणे साक्ष दिली.

सुलतानाने व्यापाऱ्याची फिर्दा छोटी ठरल्याचा निवाडा दिला

सुलतान महंमद देश पालवून राज्यात कोठे काय घडते हे पाहून येत असे. सुलतान त्या विनशी रात्री आपल्या राजधानीत फिरत फिरत एका दुकानाजवळ वाला तेथे काही मुले खेळत होती त्या मुलांनी आपल्या पैकी एकाला राजा केले आणि म्हणाली- "तू आमच्या सुलतानासारखा निवाडा दिलास तर आम्ही तुला गादीवरून काढून टाकू समजले?"

सुलतान ते ऐकून चकितच झाला. त्यानं ते म्हणणाऱ्या मुलाला जवळ बोलावून विचारले- "काय रे सुलतान महंमदाचा निवाडा बरोबर तसतो का?"

"नाहीतर काय? आज सुलतानाने जो निवाडा हांगितला तो बरोबर होता का? कोणी बुद्धिमान मनुष्य असा निवाड्यावर

कधी विश्वास करील का?" मुलाने विचारलं ते उत्तर ऐकून सुलतान थक्कच झाला दुसऱ्या विनशी सुलतानानं त्या मुलाला आपल्याकडे बोलावून त्याला निवाडा द्यायला सांगितले

मुलाला व्यापासनावर बसविण्यात आले पहिल्या दिवशी काजीनं ज्या ज्या लोकांना साक्षोदाई म्हणून बोलाविलं होते त्या सर्वांना एकत्र करून बोलावण्यात आले. मुलानं त्या सर्वांना विचारलं- "काय हो, तुम्ही व्यापाऱ्याच्या बायकोला कधी पाहिलेला का? तिचे वय काय असेल ते वाटते तुम्हांला? ती दिसायला कशी काय आहे?"

सर्व साक्षीवारांनी तिला पाहिल्याचं वर्णन केलं पण तिचे वय, उंची वगैरे त्यांना सांगता आलं नाही

"तुम्ही खरे काय ते बोलणार की सर्वांना पत्तोबी शिक्षा सांगू?" मुलानं घटावून विचारले

काजीचे नाव ऐकताच सर्व साक्षीवारांनी मुलाच्या पायावर लोटांगण घालून बघायला करीत खरे ते सांगून टाकले. म्हणाले- "आम्हांला ही सर्व काय बातमड आहे, माहीत नाही? काजी साहेबांनी आम्हांला चार पैसे दिले म्हणून ते म्हणाले सही साक्ष आम्ही दिली

त्यानंतर काजीला खरी मोष्ट सागावी लागली. व्यापाऱ्याच्या बायकोला कपाटाने बाहेर काढून परत व्यापाऱ्याला सांगविण्यात आलं सुलतानाचं काजीला हद्दपारीची शिक्षा केली आणि त्याची सर्व इस्टेट त्याच्या बायकोला देऊन टाकली त्या मुलाने जितक्या जातुर्यानं काजीचा कपदीपणा समजकीड आणला ते पाहून सुलतानाने त्या मुलाच्या शिक्षणाचा सर्व खर्च राज्यातर्फे देऊन तो मुलगा मोठा झाल्यावर त्याला आपला वडील म्हणून नेमले

पुर्वी एका सध्याल तांचेबाबतला इतरीनर माहत होला राजाने कियेकदा तांचेबाबत
जिविताच्यावर तबी दिली, परंतु त्याचा काही उपयोग झाला नाही म्हणून जो कोणी
तांचे बाबतला मापडे राजा त्याला ठार करून चव्हाटघावर उतरता टांगून देवी किंवा त्याच्या
अंगाचे तुकडे तुकडे करून कोठ्या कुठ्या खायला घाली शिक्षेची अंमल बजावणी
करण्याचे काम एक म्हाची करी

एकदा राजाने म्हाच्याला एक आरोगीशी मुलसपरे बाळव असलांना पाहिले राजाने
दोघांदा श्रीलक्ष्मी दोघांचे कथाविषयी घालू होते, हे विचारणे

आरोगी राजाला म्हणाला—“महाराज, म्हाची म्हणतां को त्याच्याकडे दोन सुरे आहेत
एका सुरीला बांगली धार आहे व दुसरी शीघट आहे ही दोन रुपये तिन तर तो धार
जवलेल्या सुरीने ठार करील नाही तर शीघट सुरीने टोकून टोकून ठार करील”

भाऊप पालटले

एका गावी एक श्रीमंत मनुष्य रहात असे.

त्याला मूलबाळ नव्हते पण मूल झालं
नाही म्हणून नवरात्रादिकाने कधी तक्रार
केली नाही कारण त्यांचा राग होता
ता मनुष्य जातीवरच होता त्यांच्या
घरी कोणी त्रिकारी आला की ते
त्याला परानाहेर काढून धावीत. तरळ
सांगून गेला नाही तर घबके मारून
काठीत त्याच्या मनास दयाधर्म नावाची
कट्टीच नव्हती

बरकामासाठी त्यांनी बुरख्या गावाहून
एका मुलीला विकत आणून ठेवले होते
त्या मुलीला इतके रामाचे लागे की तिला
एका क्षणाचीदेखील कुरसत मिळत नसे.
मालकीण बाई एक राक्षसीण होती. मुलीला
स्वस्थ असताना पाहल्यावर ती तिच्यावर
वस्तकन ओरडे. ती मुलीची स्वतःच्या
आग्याला दोष देऊन रडत असे.

ती मुलीची सुंदर असती तर कोणीतरी तिला
तिच्या आई बाबांकडून विकत घेऊन तिच्याशी
लग्न करून असत पण तिला रूप नव्हते
एक दिवशी ती चुलीत बाळलेलं गवत
घालून जाळ करीत होती बाळक्या गवताला
फधी कवी धान्याचे दाण उरलेले मिळत.
ती चुलीत गवत घालण्यापूर्वी ते दाणे
काढून ठेबी. अशातचनेने तिने घोरसर धान्य
लपवून एका जागी ठेवले होते.

एक दिवशी ती मुलीची बाळलेलं गवत
चुलीत घालू लागली तेव्हा एक म्हातारा
आपसपोर उभा राहून म्हणाला—“मुली!
मी उपासी आहे. काहीतरी मीक घाल!”
त्या मुलीला भूक म्हणजे काय हे चांगले
माहीत होते. म्हणून तिला म्हाताऱ्याची
दया आली. त्या वेळी घराचे मालक
मालकीण घरात नव्हते, पण घरातली
एकादी वस्तू उचलून दिली तर त्यांना ते

सहजी कटले. म्हणून तिने जे धान्य जमा करून गुप्तपणे ठेवले होते ते त्या म्हाताऱ्याला मीक म्हणून घेतले आणि म्हणाली— "आजोना! तुम्ही लवकर निघून जा. घराचे मालक व मालकीण येतील. त्यांचे तोंड व हात दोन्ही मोठे वाईट आहेत."

म्हाताऱ्याने त्या मुलीच्या ज्ञातात एक मळके फडके देत म्हटले— "मुली! तू जेव्हा जेव्हा तोंड घुशील तेव्हा तेव्हा या फडक्यालाच तोंड पुसत जा. तुझ्या कल्याणाक होईल माझ्या शब्दावर विश्वास ठेव."

म्हाताऱ्या भिक्ष्याने कृतज्ञता म्हणून आपल्याला हे फडके दिले असावे आणि

घेतले नाही तर म्हाताऱ्याला वाईट वाटेल असा विचार करून तिने ते ठेवून घेतले.

त्याच वेळी घराचा मालक व मालकीण परी परत आले. 'हा म्हाताऱ्या कोण व? त्याला तू काय दिलेस? त्याच्याशी तू काय बोलत होतीस?' अशी त्यांनी प्रश्नांची झडीच लावली.

मी घरातली एकही वस्तू त्याला दिली नाही पाहिजे तर तुम्ही स्वतः जाऊन तपासून पहा." मुलगी म्हणाली.

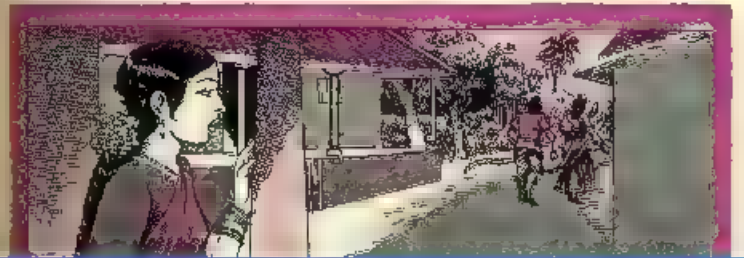
"दिलेस तर त्याचा परिणाम माहीतच आहे तुला? तू मला आठवतेसच" मालक म्हणाला

परंतु मालकीणोचे तेवढ्याच समाधान झाले नाही ती म्हाताऱ्याजवळ काय आहे हे पहायला पुढ आली. पण म्हाताऱ्या एका-एकी अदृश्य झाला. ती अदृश्य झाल्यावर दोघांनी मिळून त्या बिचारीला खूप शोधले.

त्या दिवसापासून मुलगी जेव्हा जेव्हा स्नान करी किंवा तोंड धुई तेव्हा तेव्हा त्याच फडक्याला अंग किंवा तोंड पुते. हे फडके सचवेलेले असोवे. कारण त्या मुलीचे अंग हळू हळू काळघाचे गोरे गोरे होऊ लागले. तिचा रंग उजळू लागला त्याच बरोबर तिच्या रुपात पण फरक पडू लागला. ती अधिकाधिक सुंदर होऊ लागली.

मुलगी दिवसे दिवस अधिकाधिक सुंदर होत गेली व तिचा रंग उजळू होऊ लागला हे मालकीणीच्या लक्षात आले. हा बदल होण्याचे कारण नक्कीच असले पाहिजे. तिने

मुलीला विचारले, पण तिन काहीच सांगितले नाही. तेव्हा मारहाण करून व नाही नाही त्या तऱ्हेन तिचा छळ करून मालकीणीने तिच्या कंबून त्या मळक्या कपड्यांचे गुपित काढून घेतले. दुसऱ्याच क्षणाक त्यांनी ते मळके फडके तिच्याकडून काढून घेतले आणि आपले तोंड घुवून त्या फडक्याने पुसले. त्यांनी विचार केला की आपले सौंदर्य वाढवून नंतर ते फडके भाड्याने सौंदर्य वाढवायला कोणाकडे नेता येईल व अशा सत्तेने पुष्कळ पैसे मिळविता येतील परंतु थोड्या वेळाने त्यांना त्यांच्या तोंडावर केस उमवलेले दिसले व शोपटी तिघालेली दिसली दोघे घाबरून आऊन गावाजगतच्या जंगलात पळून गेले. ती मुलगी त्या घरची मालकीण झाली गावातल्या एका सुंदर श्रीमंत तरुणाने तिच्याशी लग्न करण्याची तयारी दाखविली. त्यांचे लग्न झाल्यावर दोघांचा ससार सुखाचा झाला.

एका व्यापाऱ्याला दोन मुलगे होते. मोठा मुलगा वातळा मातीचा व स्वार्थी होता आणि धाकटा मुलगा अगदी सोळावट होता. आपण केन्नाचर मोठा मुलगा धाकटाच्या पलवीस जेणे पसरावयाचा वाटणे म्हणून त्याने आपली सर्व संपत्ती योग पोट्यात बांधून देवली भरले वेळी दोघांना जवळ बोलावून त्या म्हणाला- 'मुलांनो! माझ्यापेठे वेढे घन व संपत्ती आहे ती मी दोन पोत्यात बांधून पश्चिमेकडल्या खोलीत ठेवली आहे. एकेक पोते पांढरा पेंकट पुष्ठी पोते सुकाने पहा.' "

माती दिनशानंतर व्यापारी मर्या पावला तेराव्या दिवशी सर्व क्लेशकर्म संपल्यावर मोठ्या मुलाने वेढी पोती उचकून पाहिली. एका पोत्यात भर बांधीचे रुपये होते व माती धाकटा धिक्कले होती. दुसऱ्या पोत्यात भर मातीची धिक्कले होती व खाली रुपये होते. मोठ्या मुलगा मातीच्या धिक्कटांची व रुपयांची अशी जवलासकल करून ठेवल्यात बांधांना हेतू काय होता हे कळना म्हणून त्याने बांधीचे सर्व रुपये मका पोत्यात भरले आणि एका पोत्यात मातीची धिक्कले भरून ठेवले. दुसऱ्या दिवशी तो आपल्या धाकट्या भावाला बोलावून म्हणाला- 'छोट! बांधांनी आपणा बांधांना एकेक पोते परायता सांगितले आहे. मी हे पोते वेळी आणि मी हे पोते तुला कळ आहे ना? " जसे त्यानून त्याने रुपयांचे पोते स्वतःसाठी ठेवून वेढेले आणि मातीच्या धिक्कटांचे पोते छोडून दिले.

धाकट्या मुलाने मातीची धिक्कले कोडून पाहिली. क्लेशकात साऱ्याचे एकेक रुपय होते. अजालवेने छोडून जेन्नाच्या बांधांचे पोते मिळाले.

सिंदबादच्या सफरी

चाद वेळा बर्खापर व्यापारासाठी सफर करतांना जीव धोक्यात पडला होता तरी सिंदबादला प्रत्येक वेळी अलोट पैसा मिळाला. त्या दिवाय त्याला अनुभव पण वृष मिळाला तो अनुभव त्याला आयुष्यभर फोर झयामी पडला म्हणून घरी सर्व प्रकारचा एव आराम करण्यास मुखसोयी असूनही आणखी एका सफरीवर जाण्याचा थोडो सा आवस शकला नाही त्यान आपल्या पाचव्या सफरीची तयारी सुरू केली परदेशात ज्या मालाचा चांगली किमत मिळणे शक्य होते तो माल खरेदी केला विक्रीकरिता एक सुंदर जहाजमुद्धा त्याने खरेदी केले. त्यान उतम खलाशी व साबेल ते जहाज जालबिण्यासाठी तमले आणि त्यानंतर आपल्या घरच्या काही नेकराचाकरांना बरोबर घेऊन पाचव्या सफरीवर निघाला. सिंदबाद स्वतःच्या

जहाजात व्यापारासाठी निघत असल्याची बातमी ऐकून दुसरे काही व्यापारी प्रवासाचा खर्च जाणऊ देऊन त्याच्या बरोबर प्रवासाला निघाले त्याला प्रवासाचा चांगला अनुभव होता म्हणून तो आपल्या खलाशांना व तांडेलांना मधून मधून सत्ता पण देत होता.

बसरा नगरातून निघल्यावर खफर थानदात चालू माली बारा अनुकूल होता आणि समुद्रपण शांत होता. जेथे जंय जहाज नांगर टाकून थांबे त्या त्या गावी मालाची विक्री व खरेदी पण चांगली होत गेली. म्हणून सर्व व्यापारी खुषीत होते आणि पुढे कोठे कोठे कसे जायचे व कोण- त्या मालाची विक्री व खरेदी करावयाची याविषयी विचार करू लागले.

या खेपेस जहाज एका निर्जन बटावर जाऊन पोचले तेथे जहाजान नांगर

जीव घोनघात टाकला आहे. ही गांधी गरुड पडद्याला कळली की ते आपल्यावर हल्ला करून आपल्याला ठार करतील म्हणून आपण येथून ताबडतोब दूर निघून गेले पाहिजे.” नंदार स्थाने खलाख्यांना तयार व्हायला सांगून तिथे उभी करायला सांगितले. सर्व प्रवासी घाबरून गेल होते सर्व दूर निघून जाण्याच्या घाबेत होते.

व्यापाऱ्यांनी पक्ष्याचे मांस गिजगिज पत्र ते खाण्यापूर्वीच आकाशात उगारारखे दोन मोठे पक्षी विरहण घालू लागले. त्यांच्या पंखांची फडफड आणि जोरदम उगारण्या बडगळण्यासारखे वाटे त पक्षी सिंदबादच्या जहाजावर उडत होते त्यांच्या शोन्ही पंन्मांत दोन मोठे रंगर हात ते मुसते रंगर तयून दोन मोठे खडक होते. सिंदबादच्या जहाजातून मोठ मोठे खडक पाडूनच व्यापाऱ्यांच्या छातीत घडकी भरली. पाहता पाहता एका पक्ष्याचे आपल्या पंज्यांतला दगड ठोक जहाजावर टाकला परंतु तांबेलाने चढकून मुकाण फिरवून जहाजाला वाचविले ती खडक जहाजा जवळ समुद्रात पडला तो खडक पडण्याने पाण्यात एक मोठा खड्डा पडल्यासारखे झाले ज एक क्षणभरच समुद्राचा तळ दिमला

त्यावेळी जोरजोरात उंच उंच लाटा येऊन जहाजावर आदळू लागल्या आणि जहाज बुडते की काय असे घाटू लागले. तेवढ्या अवधीत दुसऱ्या पक्ष्याने दुसरा दगड सोडला तो दगड सरळ जहाजावर येऊन पडला. त्याच्या धक्क्याने जहाजाचा अर्धा अधिक भाग तुटून त्याचा वक्काभूर झाला दगडासारखी चंगरून काही सोक लकाळ मरण पावले बाकी लोक पाण्यात पडले त्यांचे काय झाले हे कळायला मार्ग नव्हता. सिंदबादने मात्र स्वतःचा जीव वाचविण्यासाठी आटोकाट प्रयत्न केला. व मगून मगून फुलझाडांमुळे ती जास्तच त्याच्या हाती एक फळकूट आले त्याच्या खुलून दिसत होती फुलांचे सुगंध सर्वत्र

आघारे तो फसावसा स्वतःचा गाबकून एका वेटावर चंऊन पोचला. बाळूत पडून काही वेळ विचांती घेऊन तो ते वेट म्हावला निघाला.

सिंदबादला हे बंड पृथ्वीवरच्या स्वर्गासारखे वाटले. जिकडे पहावे तिकडे फुलझाडे आणि फळझाडे होती. निसर्ग सौंदर्य पाहण्यासारखे होते. झाडावर चित्रचित्र रंगाचे पक्षी मिरमिराळता प्रकारे बोलत होते. साली जमिनीवर गालिचासारखी हिरवळ पसरलेली होती. व मगून मगून फुलझाडांमुळे ती जास्तच त्याच्या हाती एक फळकूट आले त्याच्या खुलून दिसत होती फुलांचे सुगंध सर्वत्र

दरबळत होता. सिंदबादने फळे तोडून खाल्ली व ओवचाचे पाणी पिऊन गवतावर पाय पसरून झोपला.

त्याची झोप सोडली तेव्हा मध्याकाळ होऊ लागली होती. बंद निजेन होते म्हणून बंद भयाण वाटत होते. त्याने ओवचा कपटाने जी रात काढली. झोपत त्याला स्वप्ने पडत होती. सकाळी उठून बेटावर कोठे काय आहे हे पाहण्यासाठी तो हिट्टू लागला.

ओवचा वेळाने त्याला अचानक एक मनुष्य दिपला. एका जागी एक मोठा शहा होता. त्यात ओवचाचे पाणी पडत

होते. त्या शड्ड्याच्या काठावर तो मनुष्य वसला होता तो म्हातार होता. त्याने कपड्यांसारखी पानांचीच एक चादर केली. आपले अंग झाकले होते. तो मनुष्य कोणी तरी त्याच्यासारखाच जहाज बुडाल्यामुळे किनाऱ्यावर येऊन लागलेला असल्या मनुष्य असावा असे सिंदबादला वाटले.

सिंदबादन जवळ जाऊन त्याला विचारले. "काय रे बुवा! तू कसा काय यथे येऊन पोचलास?" पण तो मनुष्य काही बोलला नाही. जोर जागृत झोके, व मान हलवून आणि हातवारे करून त्याने काही तरी सांगितले. त्याला ओवचापलीकडे जायचे आहे आणि फळे खाऊन घेऊन आलेस असा अर्थ असावासा सिंदबादला झटले. म्हणून त्याला ओवचा पार करायला मदत करावी असे सिंदबादन ठरविले.

सिंदबादने साखी बांधून त्याला सांज्यावर उचलून घेतले. म्हाताऱ्याने सिंदबादची मान आपल्या दोन्ही मांड्यात आवळून धरली आणि त्याचे डोके दोन्ही हातांनी घट्ट धरून उंबळे. सिंदबादला त्याचा हेतू काय असावा हे कळले नाही. म्हणून तो त्याला ओवचापलीकडे घेऊन आला व

बांबोबा

ताला उतरायला खुणावले. पण त्याने सिंदबादची मान जास्त आवळून धरली. त्या म्हाताऱ्याचे दोन्ही बळकट पाय पाहून सिंदबादच्या अंगाचा धरकाप उठाला. त्याने त्या म्हाताऱ्याला खाली जमिनीवर पाडण्याच्या प्रयत्न करून पाहिला. पण तो फुकट ठरला. त्या म्हाताऱ्याने सिंदबादचा गळा त्रतक्या जोराने आवळला की सिंदबादची जीभच बाहेर आली आणि तो वेशूद्ध होऊन जमिनीवर पडला.

सिंदबादला शुद्ध आली तेव्हादेखील म्हातारा सांध्यावरच बसलेला असल्याचे त्याला दिसले.

सिंदबादला शुद्ध येत बसलेली पाहून म्हाताऱ्याने त्याच्या छातीवर लाथा मारायला सुरवात केली. खीर करून सिंदबाद उठून उभा राहला आणि हळू हळू चालू लागला. म्हाताऱ्याने सांध्याला खूण केली म्हणजे सिंदबाद सांब व त्याने फुटं चालायला खूण केली म्हणजे पुढे पाठ सिंदबादला, स्वतःला कसे सोडवून घ्यावे हे कळेल. रात्री सिंदबाद झोपला की म्हाताऱ्या तसाच त्याच्या सांध्यावर बसूनच राहो. त्या म्हाताऱ्यामुळे सिंदबादला जो त्रास झाला तसा पूर्वी बापुष्यशरात कधी झाला नव्हता.

सिद्धबादला जसे किम्येक दिवस त्या म्हाताऱ्याचे घोडे व्हावे लागले एक दिवशी त्याला एका बागी डुमभोपळाचा वेळ दिसला एक दुमभोपळा वाळून गेला होता. सिद्धबादने स्वाम्या आतला गर काढून त्यात द्राक्षाचा रस भरून ठेवला. नंतर तो रस भोपळभासकट उन्हात ठेवू लागला. काही दिवसांनी त्या रसची दाह तयार झाली सिद्धबाद त्यातली दाह मधून मधून पिऊ लागला त्यामुळे त्याच्या अंगात शक्ती वाढत गेली व उन्हाहपण वाढला सिद्धबादच्या अंगात अचानक झालेली शक्ती पाहून त्या म्हाताऱ्याला आश्चर्य वाटले. त्याने सिद्धबाद-

जवळ दाह मागून घ्यावून घाहिली व आठव-
त्यावर सभे दाह घडणट पिऊन भोगळा
रिकामा केला थोड्या वेळाने त्याला ती
दाह झडली त्याच्या मांड्या सैल झाल्या
सिद्धबादने त्याचे पाय दूर ओढून स्वतःची
मान सोडवून बेंतली आणि म्हाताऱ्याला
जमिनीवर फेकले म्हातारा दाहच्या
निशेत बरळत होता. सिद्धबादने एक
मोठा दगड उचलून त्या म्हाताऱ्याच्या
टाळव्यात टाकला तत्काळ म्हातारा
मृतप्राण झाला

म्हाताऱ्याच्या हातानून स्वतःला सोडवून
सिद्धबाद समुद्र किनाऱ्याकडे पावला
किनाऱ्यावर त्याला एक व्यापारी जहाज व
खलाखी वगैरे बेटाल त्याला पाटळ की
त्याला वाचविण्यासाठी जणू काही अल्लमच
त्यांना पाठविले आहे ते लोक पाणी व
फळे आणवला त्या बेटावर आले होते

सिद्धबादच्या तोंडून त्या म्हाताऱ्याची
गोष्ट ऐकून त्या जहाजावरचे व्यापारी
चर्चित होऊन म्हणाले-“त्या म्हाताऱ्याच्या
हातानून तू बांचलास? बेवानेच तुला
दाखविले आहे असे समज त्याने जाता-
पर्यंत किती लोकांचा जीव घेतला असेल,
नकळे ”

बांदीचा

व्यापाऱ्यांनी सिद्धबादला आपल्याबरोबर
बंक्ते त्याला जगात पाठायला कपड विले
जहाज पुढे गे्याले किम्येक दिवसानंतर ते
जहाज एका बंदराला लागले ते एक मोठे
बंदर होते. त्या बंदराच्या आसपास
झाडावर सहस्रावधी काळपा तोंडाची
माकडे रहात म्हणून त्या गावाचे नावच
वानरवाडी असे पडले होते त्या गावी
दूर दूरच्या वेळाने व्यापारी येत असलेले
सिद्धबादला दिसले

एका व्यापाऱ्याची सिद्धबादची मैत्री
वाढली ती त्याच्याबरोबर गावात गेला
व्यापाऱ्याने सिद्धबादच्या हातत काही
दगडोटे भरून एक पिशवी दिली व
म्हणाला-“नगराच्या प्रभेसद्वारातून बाहेर
किम्येक लोक खाली इरीत जाताना
किम्यील तू सुद्धा त्यांच्याकडोसर जा. ते
करतील तसे तू कर त्याचा तुला फायदाच
होईल ”

सिद्धबाद ती पिशवी घेऊन नगराच्या
प्रभेसद्वारावर पोचला. पुष्कळ लोक बगरा-
बाहेर निघालेले पाहून तो देखील त्यांच्यात
मिसळून बाहेर निघाला. थोडे अंतर चालून
गेल्यावर त्याला एक मोठी दरी दिसली
त्या दरीत मोठमोठी जंघ झावे होती. ती

नारळाची झाड होती त्यावर माकडे
बसली होती.

सर्व झाडांखाली पोवल्यावर माकडाना
दगड मारू लागले माकडे झाडांचे उत्तर
नारळांनी (मारळ तोडून व्यापाऱ्यांच्या
अंगावर फेकून) देऊ लागली. पण व्यापारी
स्वतःचा बचाव करीत नारळ घेत्यात भरू
लागले. त्यांच्या वेत्या भरल्यावर नारळ
उचलून लोक परत शहराकडे निघाले

सिद्धबादने आणून दिलेले नारळ त्याच्या
मित्राने ठेवून घेतले व त्याने आणलेल्या
नारळांचे पैसे सिद्धबादला दिले असेच काही
दिवस बंदरीज सिद्धबाद त्या दरीत जाऊन

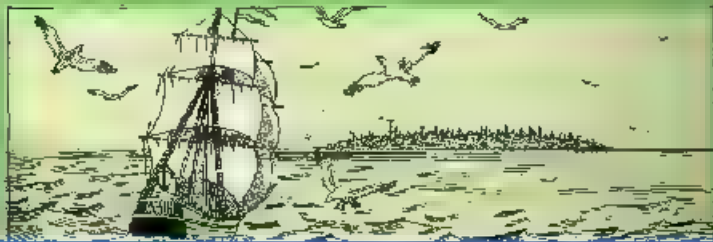
नारळ आशीत राहला आणि व्यापारी मित्र नारळाची किंमत सिंदबादला देऊ लागला. सिंदबादलाबद्दल मोठे पैसे जमल्यावर त्याने मजूर लावून त्याच्या करवी नारळ मागवून व्यापार सुरू केला. त्याच्याकडे मोत्यांच्या वेटावर जायलादेखील पुरतील इतके पैसे जमले.

मोत्यांच्या वेटावर निघतांना सिंदबाद बरोबर नारळ घेऊन निघाला. वाटेत जी जी बंदरे लागली त्यात त्यान नारळ विकले आणि मिरे, बालचिनी वगैरे मसाल्याचे पदार्थ विकत घेतले आणि आणखी काही वेटांवर ते नेऊन विकले. अशातून त्याने पुष्कळ धन जमाविले. हे धन त्याला समुद्रात बुडेली भातून शिंपले काढणारांना मजुरी द्यायला पुरेसे होते.

शिंपल्यात चांगले मोती मिळणे ही गोष्ट नशिबावरच अवलंबून असते. सिंदबादचे नशिब चांगले होते. म्हणून

त्याने ज्या शिंपल्या विकत घेतल्या त्यात मोठमोठे व चांगले मोती मिळाले. ते विकल्यावर त्याला पुष्कळ किंमत मिळाली. त्याच्याजवळ पुष्कळ पैसे जमले. तेव्हा घरी परतावे, असे त्याला वाटू लागले. त्याने परत प्रवास करण्यासाठी सर्व तयारी केली. वाटेत लागणाऱ्या बदलात विकायला योग्य असा माल खरेदी केला. तसा माल त्याला मिळाला पण

त्या सालाची विनोती करीत सिंदबाद कित्येक दिवसांनी बसरा बंदरात येऊन पोचला आणि तेव्हा बगदादला मुखरूपचरी पोचला. सिंदबाद मुखरूप चरी पोचल्यावर त्याची मित्रमंडळी व नातेवाईक त्याला भेटायला व त्याच्या सफारीचे वर्णन ऐकायला जमली. या सफारीत त्याला खूप फायदा झाला होता. म्हणून त्याने गोर गरिवांना खूप दानधर्म केला आणि बसका-मुलाबरोबर चैनीत राहू लागला.

तीन कपड्या

एका गावी चांग नावाचा एक तंबाकूच्या व्यापारी रहात असे. तो काबडी-सारख्या दोन्ही बाजूला टोपल्यात तंबाकू घालून गल्लेमाळी किंवा तो विकत असे. गल्ल्यातून गर्दी असे म्हणून पैसे मिळ-विण्यासाठी त्याला फार मेहनत करावी लागू कित्येक वर्षांपासून तो हाथ धंदा करीत असे. परंतु तंबाकू जास्त विकला जात नसे.

एक दिवशी चांग तंबाकूची कावड खाद्यावर टाकून गर्दीतून भाट काढीत गेलीतून नात होता. तेव्हा फाटके मळके कपडे घातलेला एक म्हातारा जवळ आला आणि त्याची पाठ ओपटीत म्हणाला-
"काय रे बुवा! माझ्या चिलमीत तंबाकू भरून देतोस का?"

चांगने म्हाताऱ्याकडे बघून पाहिले कावड खाली उतरवून ठेवणे त्याला कठीण

वाटत होते. म्हणून तो म्हाताऱ्याकडे पहिले जागव्या जागी उभा राहला. चांगजवळ तंबाकूचा भाव बिघारीत तो म्हातारा बसला नाही त्याने आपल्याजवळच्या तीन कावडचा काढून दाखविल्या. चिलमभर तंबाकूला ती किंमत बोवी जास्तच होती.
"आपली चिलम स्वतःच भरून घ्या दादा! खाद्यावर ओझे जास्त आहे. रागावू नका" चांग म्हणाला.

म्हाताऱ्याने आपला अंगठा आणि अगदी धाडायच्या बोटाने तंबाकू तीनदा काढून चिलमीत भरला. पण चांगला आश्चर्य वाटले ते या गोष्टीचे की त्याची कावड खाली उतरवून ठेवणे त्याला कठीण वाटत होते. म्हणून तो म्हाताऱ्याकडे पहिले जागव्या जागी उभा राहला. चांगजवळ तंबाकूचा भाव बिघारीत तो म्हातारा बसला नाही त्याने आपल्याजवळच्या तीन कावडचा काढून दाखविल्या. चिलमभर तंबाकूला ती किंमत बोवी जास्तच होती.
"आपली चिलम स्वतःच भरून घ्या दादा! खाद्यावर ओझे जास्त आहे. रागावू नका" चांग म्हणाला.

कावड खाली न ठेवता गिऱ्याइकाला विलम भरून घेण्यास सांगितली ही आपलीच चूक झाली असा पन्चात्ताप करीत तो म्हाताऱ्याकडे पाहू लागला.

म्हाताऱ्याने त्या तंबाकूची किंमत म्हणून त्याच्या रिकाम्या टोपल्यात तीन कवड्या टाकल्या. म्हातारा विलम हुकक्यात घालून पीत गर्दीत कोठे निघून गेला कळले नाही.

चांग निराश होऊन घरी निघाला वाटेत त्याला आपली कावड जड होऊ लागल्याचा आस झाला, शेवटी शेवटी वजन इतके वाढले की उचलून घेऊन जाणे त्याला कठीण वाटले कावड उतरवून त्याने

पाहिले तर दोन्ही टोपल्या कवड्यांनी भरलेल्या होत्या. कवड्या वाढतच होत्या म्हणून त्याने पुन्हा साहस करून कावड उचलून घेतली आणि अपाक्षप पावले उचलीत घरी येऊन पोचला.

उबरठा पार करतांका ओकर लागून तो खाली पडला तेव्हा सर्व कवड्या जमिनी-पसरल्या. त्याने मोठ्या कष्टाने कवाड्या सव कवड्या जमर करून एका लाकडी पेटीत त्या बंद करून ठेवल्या.

आ एवढ्या कवड्या एकदम कशा काय आल्या, हाच विचार त्याच्या मनात राहून राहून येऊ लागला इतक्यात पेटीत खणखण

वावाज होऊ लागला चांगने जात जाऊन पाहिलं पेटीचे झांकण उघडे होते आणि कवड्या पेटी भरल्यामुळे बाहेर उड्या पडत भारीत होत्या.

चांग डोके लाजवू लागला, या कवड्या कातं कोठे ठेवायच्या? त्याच्याकडे एक मोठे मडकी होते, एक आपूण त्यात त्याने कवड्या भरल्या क्षणार्धात ते मडके पण बरले अशातऱ्हेने त्याच्या घरातली हीन मडकी भरली चांग दिवसभर कवड्या भरण्याचेच काम करीत राहिला तरी कवड्या जमिनीवर उरलेल्याच होत्या.

चांगजवळ इतके सन जमा झाले की कातं चांगच्या आनंदाला पाराकाय नव्हता कातं चांगच्या आनंदाला पाराकाय नव्हता फिरत राहण्याची गरज नव्हती.

त्याने व्याजावर कर्जाकडे पैसे घायला घुरवात केली. त्याच्या आता सावकारा-सारखे लोडाला टाकून जमण्याजिवाय

गत्यंतर नव्हते त्याला स्वतःचे नशीब एकाएकी इतके उघडल्याबद्दल कमालीचे आश्चर्य वाटू लागले.

आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे तिकड कवड्याची संख्या पण दिवस दिवस वाढतच चालली होती. सवण्यापूत पावड्या काढल्या तरी मडकी रिकामी होत नव्हती.

एकदा एक म्हातारा चांगच्या दुकानात आला त्याला काही तरी विकामचे होते त्याने आणकेल्या वस्तू उरला मृत्युनात वण तव्हल्या चांगने त्या वस्तू उरलेच पाळतून पाहिल्या आणि विचारले-“तुला यांची किती किंमत येईलसे, वाटते?”

म्हातारा नि सकोच म्हणाला-“सखा फक्त तीन कवड्या पाहिले.” चांगने त्याला तीन कवड्या दिल्या. म्हातारा आनंदाने तीन कवड्या घेऊन निघाला त्या दिवसापासून चांगच्या मडक्यातल्या कवड्या वाढायच्या झाल्या.

बुद्धिमान

एका गावी एक शेतकरी रहात असे. त्याला सारंग नावाचा एक मुलगा होता. सारंग एक हुशार मुलगा होता. त्याच्या हुशारीबद्दल त्याच्या आईवडिलांना अविमान वाटे. याबद्दल नवल नाही, गावकऱ्यांना पण अविमान वाटे. म्हणून सारंगच्या वडिलांनी सारंगला उच्च शिक्षणासाठी दुरुक्या एका गावी पाठविले.

एका वर्षांनंतर सारंग घरी परत आला. तेव्हा सारंगच्या वडिलांनी विचारले—

“बाळ! तू काय काय शिकून आलास?”

‘बाबा! मला आता बंडकाची भाषा येऊ लागली आहे.’ सारंग म्हणाला.

‘काय’ बंडकाची भाषा! मी आपली भाषा विकून तुला शिक्षणासाठी पाठविले आणि तू बंडकाची भाषा शिकून आलास? पुरे झाले हे शिक्षण! तू घरी राहून

शेतावर जात जा कामाला!” बाप म्हणाला.

सारंग शेतावर कामाला जाऊ लागला. त्याने आपल्या बापाला घरच्या शेतीच्या कामातून मदत केली. त्याची तथ्यत सुधारली. एक दिवशी त्याने शिक्षणासाठी जाण्याची परवानगी बापाकडून मागितली. परंतु बापाने त्याला साफ नकार दिला. परंतु त्याच्या आईने तपस्याशी भांडून त्याला शिक्षणासाठी पाठवण्याला सांगितले. म्हणाली—‘माहा मुलगा बुद्धिमान आहे. तर मग शेताच्या कामात जाऊन त्याची बुद्धिमत्ता मातीमोल व्हावी असे वाटते का तुम्हाला? त्याला शिकविण्याची व्यवस्था झालीच पाहिजे.’

बायकोच्या म्हणण्याविषय नवरा काय बोलणार? त्याने मुन्हा सारंगला शिक्षणासाठी पाठविले. या खेपेस त्याने आणखी

एक भाषा विकली. काही दिवस विद्याभ्यास करून सारंग घरी परत आला.

“बाळ! या खेपेस तरी काही शिकून आलास की नाही?” बापाने सारंगला विचारले.

“का नाही बाबा? मी या खेपेस कुत्र्यांची भाषा शिकून आलो आहे.” सारंग म्हणाला.

“मूर्खा! बंडकाची व कुत्र्याची भाषा आल्याने तुमं पोट भरणार आहे का? बरे, जवळपासून शेतात काम करायला चले.” बाप या खेपेस ही रूप रमावला.

काही दिवस सारंगने बापाबरोबर शेतात काम केले आणि पुन्हा शिकायला जाण्याची इच्छा प्रगट केली. सारंगने मदत केल्यामुळे पीक चांगले निघाले होते. म्हणून सारंगच्या बापाने मुन्हा मुलाला शिक्षणासाठी पाठविले.

तिसऱ्या खेपेस सारंग घरी परत आला. तेव्हा बापाने विचारले—‘या खेपेस तरी तू काही विद्या शिकून आलास की नाही?’

“होय बाबा! मी या खेपेस मायांची भाषा शिकून आलो आहे.” सारंग म्हणाला.

“आता पुरे झाला तुम्हा विद्याभ्यास! ज्यांच्याकडे फालतू पैसे आहेत त्यांच्यासाठी या सर्व विद्या आहेत.” बाप म्हणाला.

सारंगने आता विद्येचा नाद सोडून देवाचे डरविले आणि शेताचा काम करू लागला. एकदा सारंग शेतात जांब सारखा करीत होता. त्यावेळी दोघे वण त्या बाजूला आले. सारंगला पाहून त्यांनी विचारले—‘कायरे मुला! आम्ही दोघे रामपूरला जात आहो. तिथल्या राजाला मंत्री हवा आहे. अस ऐकतो. आपले नक्षीब पारखून पाहू या. कदाचित ते पच मिळेल. तू यंत्रेम का आमच्याबरोबर?’

ते दोघ खरोखरी एका मोकराच्या शोधापे होते त्यांना सारंग एक चांगला मोकरा होईल असे वाटने

“मी बाळो असतो, परंतु शेताचे काम विचडेल!” सारंग म्हणाला.

“अरे! तुजे जे नुकसान होईल ते आम्ही सर्व मळत देऊ. मू आमच्याबरोबर चल” दोघ म्हणाले सारंग त्याच्याबरोबर जाण्यास तयार झाला ते दोघ सारंगला बरोबर घेऊन निघाले दुपारी एका तलावाच्या काठी ते साव्यापिण्यासाठी थांबले त्या वेळी तलावातून कोणीतरी बोलत असल्याचे सारंगला ऐकू शाले त्याने तिकडे वळून पाहिले दोन

बेडूक होते एका वेडकाच्या हातात एक मोळी होती दुसऱ्या वेडकाने त्याला विचारले—“ही कसली रे मोळी?”

“हे एक उत्तम ओषध आहे!” पहिला बडूक म्हणाला

“मला नाही ते सजे वाटत!” दुसरा म्हणाला.

“तुझा विश्वास माझ्या बौलब्यावर असो किंवा नसो मास त्यात काही नुकसान नाही गावप्रमुखाची बायको काजारी आहे, म्हणे ती गोळी तिन खाल्ली तर एका क्षणात ती चटून वसेल,” पहिला बडूक म्हणाला.

“चल, सोड या गप्पा!” दुसरा म्हणाला आणि त्याने पाण्यात उडी मारली पहिला बडूक गोळी तलावाच्या काठी टाकून देऊन खडी मारून तलावात निघून गेला

सारंगने ती गोळी उचकून खिशात ठेवून घेतली

तिचे संवणलाण आटोपून काही वेळ झोपले आणि सूर्यस्ताळ्या मुमारास पुढे निघाले गावात पांच पोचेतो सांगला काळोस पडला होता.

रात्रभर गावातल्या धर्मशाळेत उत्तरायणे त्यादी ठरविले पण धर्मशाळेचा मनेजर म्हणाला— मला यावेळी त्रास देऊ नका

गावप्रमुखाची बायको मरण्याला टेकली आहे मी येथाला बोलावून घेऊन जाण्यासाठी निघत आहे

“मी मुढां एक घेंवव आहे मला घेऊन चला” सारंग म्हणाला

धर्मशाळेच्या मनेजरने जवित होऊन त्याच्याकडे पाहिले, नंतर त्याला मागे प्रमुखाच्या घरी घेऊन गेला. ती वाई वेणुद होऊन पडली होती सारंगने आपल्या शिक्षातली बोळी काढून तिच्या तोंडात शकली धर्षण तिच्या थोडे पाणी पाजले थोड्या वेळाने त्या वाईत ढाळें उघडले बंधान तिची नाडी पडली, ती जिवंत होती, एकटेच नव्हे तर तिची तब्येत छान सुधारली होती म्हणाला आता काही भीती नाही आहे बांचल्या.”

त्यामुळे सर्व सारंगकडे कौतुकाने पाहू लागले त्याच्या हाताला गुण आहे असे सज्जत वाटले गावप्रमुखाने त्या आनंदात सर्व गावकऱ्यांना मेजवानी दिली सारंग रामपुरला जात आहे हे जेव्हा गावप्रमुखाला कळले तेव्हा त्याने त्याच्याबरोबर दोघांनांकरांना पाठविले आणि वाटेतल्या गावी सर्वांची उत्तरण्याची उत्तम सोय करून देण्यास त्यांना सांगितले

दुसऱ्या दिवशी सर्व पुढे निघाले एका गावाच्या धर्मशाळेत ते उतरले धर्मशाळेत फार गर्दी होती तरी पुढा तिघांच्या उत्तरण्याची उत्तम व्यवस्था झाली, जेवण-खाण वाटोपून सर्व आपल्या खोलीत झोपायच्या तयारीला लागले पण त्यांना झोप बली नाही कारण धर्मशाळेच्या बाहेर कुकी भुक्त होती

“ही कुकी स्वस्थपण झोपू वेणार नाहीतसे वाटते!” सारंग बरोबर आलेले दोघ म्हणाले

“असे कां म्हणता? ही कुकी आमच्या फापद्याची आहेत, आज रात्री या धर्मशाळेत

चोर चोरी करायला घेणार वाहेत अशे मी मुनी म्हणत आहेत एक चोर धर्मशास्त्र उतरला आहे मध्य रात्रीच्या सुमारास तो धर्मशास्त्राचे दार उघडणार आहे. नंतर इतर चोर यात शिरून दरवाजा बालतील "

"हे खरे आहे म्हणतास ?" दोघांनी त्याला विचारले.

"जनावरे कधी खोटे बोलत नाहीत."

सारंग म्हणाला

धर्मशास्त्र उतरलल्या सर्थ प्रवाण्यांना मावळ राहण्यास सांगण्यात आले मध्य रात्रीच्या सुमारास धर्मशास्त्राच्या मंत्रांवरून मंत्र दार उघडून चोरांना आत शिरू दिले. सर्व होण्याचे सौंग करून पडले होते चोरांनी धर्मशास्त्र पाडल टाकल्याबरोबर सर्वांनी मिळून चोरांना पकडले त्याच्या बरोबर धर्मशास्त्राचे मंत्रांवर पण कैद झाला.

दुसऱ्या दिवशी सारंग त्या दोघां बडील-वाच्याबरोबर पुढे निघाला. दुपारच्या

सुमारास ते एका ओढ्याच्या काठी मळत येवले. झाडून पळून ते विआंती पेत असतां सारंग दोघांना म्हणाला-"ओढ्यातले मासे आपल्याविषयी बोलत आहेत"

"काय म्हणत आहेत ते?" दोघांनी विचारले

"ते म्हणत आहेत, आपल्यापैकी कोणी तरी एक मंत्री होणार आहे, म्हणे!"

सारंग म्हणाला

दोघांना फार आनंद झाला त्यां दोघांना वाटले की त्यांच्यापैकी कोणी तरी मंत्री होणार. परंतु तिघां जेव्हा रामपुर पोचले तेव्हा मंत्रीपद सारंगसाठी वाट पाहत असल्याचे कळले. कारण सारंगने गाव-प्रमुखाच्या शायकोला कसे वाचविले व चोरांना पकडवून देण्यासाठी त्याने कशी सूचना केली हे राजाला तूतकरवी प्रथमच कळले होते. म्हणून राजाने सारंगलाच मंत्री केले

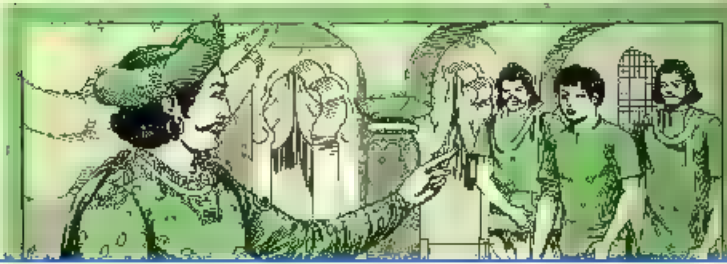

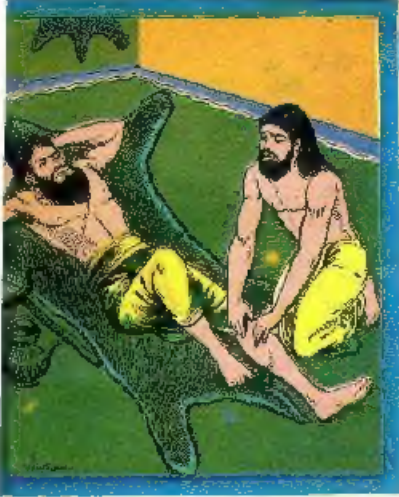
पुनर्जन्म प्राप्तीची हक्का कनात बाळगून हुपद राजा मुनींच्या दर्शनास निघाला त्याने प्रत्येक आश्रमात वाऊन पुत्र व पुत्रीची कामना असल्याचे निवेदन केले. पुत्र जन्मल्यास त्याच्या हातून द्रोणाचार्यांचा वध व्हावा व पुत्री जन्मल्यावर तिचा विवाह अर्जुनाशी व्हावा अशी कामना पण त्यांनी व्यक्त केली अमण करीत करीत हुपद राजा गंगा यमुना नदींच्या संगमार्ज जवळच्या एका आश्रमात आला त्या आश्रमात याज्ञ व उपयाज्ञ नावाचे काव्यप गोत्री बंधे भाऊ रहात असत. बंधे तूयोंगसनेत विमग्न असत दोघां पैकी उपयाज्ञ मोठा तपस्वी असावा असे हुपदाला वाटले. म्हणून हुपद त्याची सेवा करू लागला

एकदा हुपद राजां एकदा त्यानी उपयाज्ञ मुनीचे पाय दाबेत असला होता त्याने उपयाज्ञ मुनी प्रसन्न असल्याचे पाहून निवेदन केले-"मुनिवर्य! द्रोणाने माझा अपमान केला आहे मी किंवा इतर राजा द्रोणाचा वध करण्यास असमर्थ आहो म्हणून आपण माझ्यावर अनुग्रह करून मला द्रोणाचार्यांचा वध करू शकणारा पुत्र होईल अशा यज्ञ करावा मी आपण मागासल तितक्या गाई देण्याचे वचन देतो"

त्याला उपयाज्ञ म्हणाला-"मला कोण त्याही वासूची गरज नाही मी असल्या कामामध्ये कोणाला भवत करीत नसते"

परंतु ते उत्तर ऐकूनदेखील हुपद निराश झाला नाही झळट आणखी जास्तच अन्न

व भक्तीने तो उपयाज सुनीची सेवा करू लागला. एक वर्ष असेच लोटले. एकादा उपयाज ऋषींनीच दुपदाला म्हटले—“राजा! तू माझी सेवा ज्या हेतूने करित आहेस तो पूर्ण होण्यास माझ्याकडून तुला काही भवत मिळणार नाही. तू माझा भाऊ आज याच्याकडे जा. त्याला असंख्य गाई देण्याचे भजन वें. कदाचित तो तुझी इच्छा पूर्ण करील. तो स्वभावाने बोळा लोभी आहे. एकदा लोभाचा बळी पडून त्याने घाणीत पडलेले फळ देखील खाल्ले होते. गुरकुल रास करित असता त्याने खाण्यापिण्यात शुद्धाशुद्धतेचा विचार

देवला नव्हता. जे मला वाटेस ते खात असे.”

उपयाज म्हणाला तो ऐकून दुपद याज सुनीच्या आश्रमात गेला. त्याने याज सुनींना नमस्कार करून ऐंशी हजार गाई दिल्या व मनावेली इच्छा प्रगट केली.

याजने दुपदाची इच्छा पूर्ण करण्याचे यत्न केले. त्याने यत्नाला आनखून घनं शामुमी जमविली आणि ‘पुत्रकामेष्टी’ यज्ञ सुरू केला. याजने होम करून हवि हातास घेतला. मंतर दुपदाची राणी कोकिलाला बोलावून म्हणाला—“तू हा हवि ग्रहण कर. तुझ्या घोंटी एक मुलगा व मुलगी जन्माला येतील.”

तेव्हा कोकिलादेवी म्हणाली—“मुनिवर्य! यांचा, मी स्वाम करून लवकर परत येते.”

“मी व माझा भाऊ दोघांनी यज्ञ करून जो हवि मिळविला तो फक्त तुझ्या मर्जी-सातर फुलत घालवू का? पाहिजे तर ग्रहण कर नाही तर सोडून दे.” असे सांगून याजने हवि अग्नीत टाकला.

अग्निकुंडातून त्याच वेळी एक थोडा रथाखड होऊन एका हातात तलवार व दुसऱ्या हातास धनुष्यबाण घेऊन सिंह-गर्जना करीत बाहेर आला. त्याच्या

ठोक्यावर रत्नलेखित मुकुट होता. पाहतां पाहतां तो अदृश्य झाला.

त्यानंतर त्याच अग्निकुंडातून एक तेजस्विनी स्त्री विचाली. अद्या तऱ्हेने दुपदाला एक मुलगा व एक मुलगी यांची प्राप्ती झाली. ते पाहून पांचाल देशाची प्रजा फार फार खूष झाली.

तोंपसत कोकिलाला स्नान करून आली. तिने याज व उपयाजजवळ विनंती करून अग्निकुंडात जन्मलेला मुलगा व मुलगी दोघांची माता होण्याचा इर मिळविला.

ब्राह्मणांनी दुपदाच्या मुलाचे घुष्टधुस्न व मुलीचे छप्पा अशी माये अनुक्रमे ठेवली. मुलगी बोडी काळी होती. म्हणून तिचे कृष्णा असे नाव ठेवण्यात आले होते. दुपदाने याज याख असंख्य गाई दान केल्या आणि ब्राह्मणांना अलोट धन दान करून कांथिल्य नगरास परत आला.

पुढे काही दिवसांनी दुपदाने घुष्टधुस्नाला द्रोणाकडे अस्त्रविद्येचा अभ्यास करण्यासाठी पाठविले. द्रोणाने इच्छा नसून ही अपकीर्ती होऊ नये म्हणून घुष्टधुस्नाला अस्त्रविद्या शिकविली.

दुपदाची मुलगी द्रौपदी लज्जायोग्य झाली. तिचा विवाह मर्जुनाचीच व्हावा

अशी इच्छा दुपदाच्या यत्नात बुरवाती-पासूनच होती. परंतु पांडव लक्ष्मणहात अर्जून वीर्याची बार्ता ऐकण्यामुळे त्याला निराश व्हावे लागले. त्याने आपल्या चातेवाईकांचा भोगी व पुरोहित या सर्वांचा बोळवून त्यांचा सल्ला विचारला.

तेव्हा दुपदावर फार कृपा असलेल्या एका पुरोहिताने राजाला सुचविले की महाराजा मला असे काटत आहे की पांडव सुरक्षित कोठे तरी खजालवास करीत आहेत. मला काही सूचक असे शुभशकुन धडस्याचे आढळून आले. त्यावरून ते सुखी वसावेत असेच मला वाटते. तेव्हा आपण

श्रीपदीच्या स्वयंवराची गोष्ट पांडवांना सांगितली व म्हणाला—“सर्वे देवांचे राजे व राजकुमार श्रीपदीच्या स्वयंवरासाठी कांपित्य मगरी नात जाहेत.”

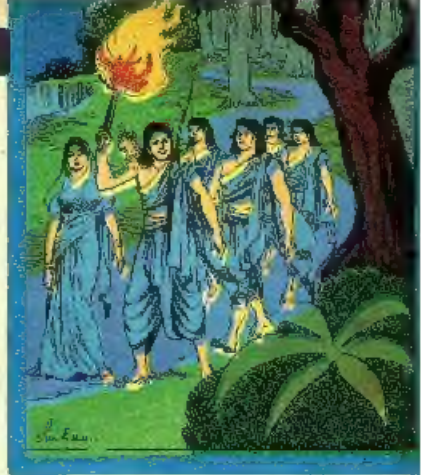
गुरू द्रोणाचार्याचा वक्ष करणारा पुरुष जन्मला असल्याची गोष्ट ऐकून पांडवांना फार वाईट वाटले. परंतु विघिलिखित कधी टळत नाही, या गोष्टीचा विचार करून त्यांनी स्वतःच्या मताचे समाधान करून घेतले. श्रीपदीच्या स्वयंवराला हजर राहण्याची इच्छा त्यांच्या मनात पण उत्पन्न झाली. तेव्हा कुंती पांडवांना म्हणाली—“मुलांनो! आजो एकचक्रपूरला रहायला लागून आपल्याला बरेच दिवस झाले. आज एका गावात राहून भिक्षा मागून उदर निवडून करणे काही दिवसांनी करीत जाईल. आपण पांचाल देशात जाऊन राहू या. तो देश सुखी व समृद्ध आहे. तसे कांपित्य नयः सुंदर पण आहे. हुषब राजा ब्राह्मणांचा अधिर कातो.”

युधिष्ठिराला आईचा सल्ला पसंत पडला. त्याने आपल्या काकटया भावाबरोबर एकचक्रपूराला निघण्याचे ठरविले आणि त्यांना आश्रय देणाऱ्या कुटुंबाचा निरोप घेऊन पांडव निघाले.

सांबोबा

पांडव प्रवास करीत एक दिवशी मध्य रात्रीच्या सुमारास गंगानदीकाठच्या सोम-यव नामक तीर्थस्थानी आले. चारी बाजूला गडद अंधकार होता. सर्वांच्या पुढे अर्जुन एक गळत लाकूड घेऊन जात होता. गंगानदीत आंधोळ करण्यासाठी हे नदीवर गेले. त्यावेळी अंगारपण नावाचा एक गंधर्व आपल्या स्त्रियांसह जलक्रीडा करीत होता. कोणतेही मानवजातीतले येत आहेत हे पाहून त्याने त्यांना दूरवावून विचारले—“कोण येते आहे ते? निघून जा इकडून! हे बघ माझे आहे. माझे नाव अंगारपण गंधर्व. मी कुबेराचा भिन आहे. या सियाच ही वेळ यक्ष. गंधर्व व राक्षस यांच्या संचारासाठी नेमलेली आहे. मनुष्य जातीला या प्रदेशात संचार करण्यास या वेळी मनाई आहे.”

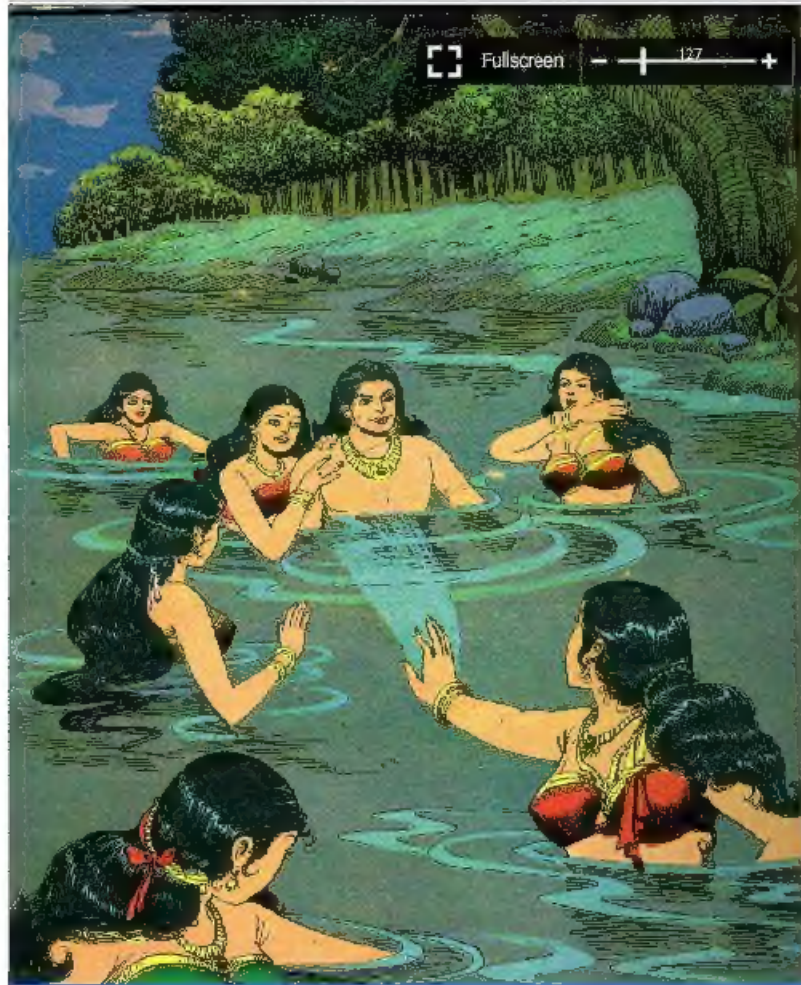
ते ऐकून अर्जुन म्हणाला—“तूच, दुष्टा! हिमालय व गंगानदी कोणाच्या स्वतःच्या सालकीची होऊ शकतात का? यावर संचार करण्यास सर्वांस सारखा हक्क आहे. गंगेचे धर्षण करून आंधोळ सर्वांनी करावे असे शास्त्र आहे. मग ही सकाळ असो की संध्याकाळ असो किंवा रात्र असो. म्हणून आम्ही गंगेत स्नान केल्याशिवाय पुढे जाणार नाही.”

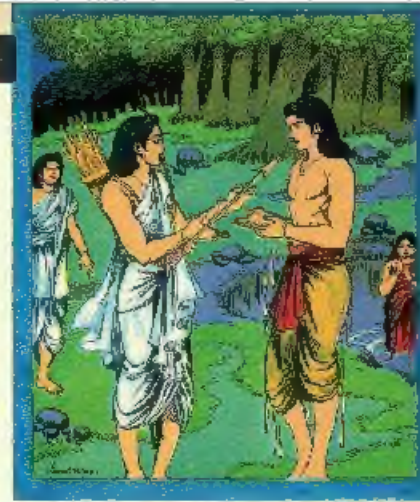
अर्जुनाच्या तोंडचे ते वस्तर ऐकून अंगार-पण गंधर्वाला राग आला. त्याने अर्जुनावर शस्त्रवृष्टी सुरू केली. अर्जुनाने जळते लाकूड आडवे धरून बाण अडविले व म्हणाला—“हे गंधर्वा! तू आपल्या या भाषांनी का आम्हांला अडविणार आहेस? आम्ही कोण आहो असे तुला वाटले? आमच्या जवळ तुझी डाळ शिजणार नाही, लक्षात असू दे.” असे सांगून अर्जुनाने आपल्यासह सोडले. त्यामुळे गंधर्वांचा राग जळून गेला आणि गंधर्व वेगळे होऊन जमिनीवर पडला.

त्या वेळी गंधर्वांची स्त्री कुभीनशी हिने युधिष्ठिराजबद्दल क्षमाप्रार्थना करून वापस

सांबोबा
५३

पतीला जीवदान देण्यास सांगितले. तेव्हा मुचिच्छिर अर्जुनाला म्हणाला—“अर्जुना! ही स्त्री आपल्या जवळ पतीच्या प्राणाची मित्रा मागत आहे. म्हणून तू त्वाला सोड.” अर्जुनाने आपल्या बडीस भावाच्या आज्ञेने गंधर्वाला जीवदान देऊन सोडून दिले. गंधर्व बुद्धीवर आल्यानंतर अर्जुनाला म्हणाला—“माझा पराभव तुझ्या हाती झाला आहे. मी आपले अंगारपूजे हे नाव सोडून देऊन दुसरे नाव धारण करतो. तू माझा रथ जालून टाकला आहेस. म्हणून मी स्वतःसाठी एका विविध रजाची सुट्टी करतो व आवपासून माझे नाव चित्ररथ असे राहील. तू महानवीर आहेस. म्हणून मी तुला ‘आक्षुती’ नावक विद्या शिकवून देतो. त्या विद्येच्या सहाय्याने तुला जिलेकारा केव्हा, कोठे व काय घडत आहे हे कळेल. ही मंत्रशक्ती माझ्याजवळ आहे. म्हणून देव आम्हाला काही अपाय करू शकत नाहीत. या विद्येबरोबर मी तुला काही अघोष अस्त्रपण देतो. तुझ्या सर्व भावांना प्रत्येकी शंभर शंभर अस्त्र देतो.” अर्जुन म्हणाला—“मी किना माझे वंधू कोणाकडून कोणते ही दाम किना मित्रा ग्रहण करीत नाही.”

“तर मग तू असे कर, तू मला काही दे व त्याबद्दल मी देईन ते ग्रहण कर.” गंधर्व म्हणाला.

गंधर्वाला आग्नेयास्त्रांना मंत्र शिकवून अर्जुनाने त्याच्या कडून अस्त्र घेण्याचे कबूल केले.

शेवटी गंधर्व अर्जुनाला म्हणाला—“तुम्ही क्षत्रिय आहेत, म्हणून तुम्हांला एक शास्त्राग पुरोहित म्हणून अस्त्रा पाहिजे. तो तुम्ही नेमाचा. तो सल्ला देईल तसे तुम्ही वागवे. म्हणजे तुमचे हितच होईल.”

अर्जुन चित्ररथ गंधर्वाला आग्नेयास्त्राचा मंत्रोपदेश करून म्हणाला—“तू तू चोखे

आपल्याच जवळ ठेवून जे, मला वाटतील तेव्हा मी मागवून घेईन." त्यानंतर पांडव गंधर्वाचा निरोप घेऊन पुढे निघून गेले.

गंधर्वा काढावे जालत जालत पांडव उत्कोच क्षेत्री आले. तेथे धौम्य ऋषी तपश्चर्या करीत होते. पांडवांनी त्यांना नमस्कार करून विनंती केली की त्यांनी पांडवांचे पौरोहित्य स्वीकारावे. धौम्य ऋषींनी पांडवांचा पराक्रम, उत्साह व शक्तिसामर्थ्य पाहून त्यांचे पौरोहित्य स्वीकारले. धौम्य ऋषींनी पौरोहित्य स्वीकारल्यामुळे पांडव निश्चित झाले.

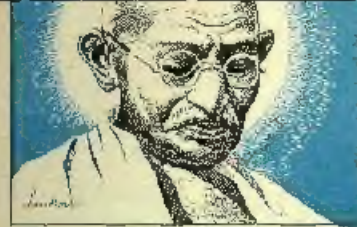
त्याच वेळी धौम्य ऋषींच्या आश्रमात द्रौपदीच्या स्वयंवराला निघालेले काही लोक आले. मातेबरोबर स्वयंवर समारंभ पाहण्याची इच्छा असल्याचे पांडवांनी त्यांना सांगितले. ब्राह्मण वैष्यारी पांडवांकडे

पाहून त्या लोकांनी त्यांच्याविषयी चवकशी केली. "बुद्धी कोण, कोठून आलात आणि कोठे जाणार?"

पांडव म्हणाले—"आम्ही एकलकपूर गावाहून आलो आम्ही कापित्य नगरी जात आहो."

"आम्ही तिकडेच निघालो आहो. तेथे द्रुपद महाराजांची कन्या द्रौपदी हिचे स्वयंवर आहे. द्रौपदी फार देखणी व सुंदर आहे, म्हणून स्वयंवरात याग घेण्यासाठी दूरदुरून क्षत्रियवीर येत आहेत. स्वयंवरास येणाऱ्या ब्रह्मकुंवास द्रुपद शोधून करीत आहे. सुवर्णदान व अन्नदान पण करणार आहे असे ऐकतो. चला तर आपण सवे बरोबरच आऊ." ते लोक ब्राह्मण वैष्यारी पांडवांना म्हणाले.

त्यांच्या बरोबर पांडव कापित्य नगरीला निघाले.

गांधीचे चरित्र

[१३]

१९३४ साली सविनय कायदेभंगाची चळवळ बंद पडली. म्हणून सरकारने राष्ट्रीय महासभेवरची बंदी काढून टाकली. त्यानंतर गांधीजींनी राजकीय कार्यातून बापले अंग काढून घेतले आणि ग्रामोद्धाराच्या कार्यात रतत राहून घेतले.

१९३७ साली तृतीय राज्य घटना प्रमलात आली. घटनेच्या तज्ज्ञ लोकांना शटले की या घटनेनुसार भारत हळूहळू शासनसूत्रे आपल्या हातात घेऊ शकेल.

काँग्रेसने अनेक प्रांतात शासनाधिकार स्वीकारून मंत्रिमंडळे स्थापन केली, त्यामुळे काँग्रेस आणि मुस्लिमलीग यांच्यात मतभेद वाढत गेला. १९३९ मध्ये दुसरे जागतिक युद्ध सुरू झाले.

महायुद्ध सुरू झाल्यानंतर बऱ्या दिवसांनी काँग्रेसन एका ठरावावरून काँग्रेसने गांधी

अत्याचाराखाली चिरवून निघालेल्या लोकांविषयी संहानानुती प्रगट केली. त्याच ठरावात, ब्रिटीश सरकारने लोकशाही विषयी आपले विचार स्पष्टपणे प्रगट करावे असे नमूद करण्यात आले होते. तसे केले तरच भारतीयांना पूर्ण सहकार सरकारला मिळेल. ब्रीडक्यात याचा अर्थ असा होता की इंग्रजांना भारतीय प्रजेची मदत हवी असेल तर त्यांनी भारतीयोंना स्वातंत्र्य दिले पाहिजे.

परंतु इंग्रज भारतीयांना स्वातंत्र्य देण्यात कबूल नव्हते. म्हणून काँग्रेसने पुढारी चळवळीची तयारी करू लागले. परंतु गांधीजींनी व्यक्तिगत सत्याग्रहाचा परवानगी दिली होती. १७ ऑक्टोबर १९४० या रोजी व्यक्तिगत सत्याग्रहाची चळवळ सुरू करण्यात आली. अडीच महिन्यात

"चांदीचा"